ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μνήμων

Τόμ. 12 (1989)

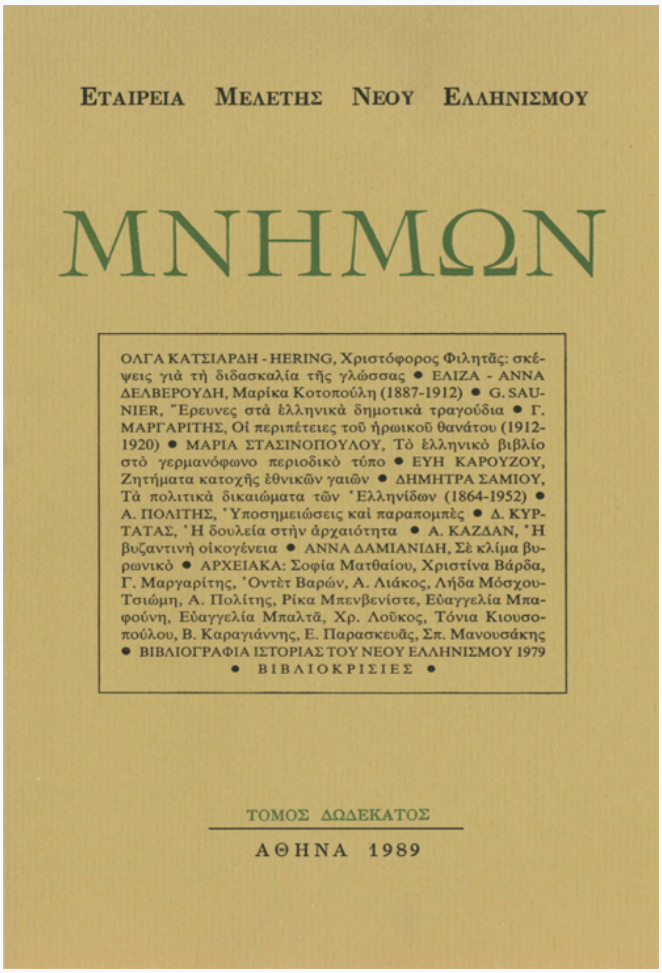

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΟΦΩΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΥΠΟ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

ΜΑΡΙΑ Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

doi: 10.12681/mnimon.400

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ. Α. (2013). ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΟΦΩΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΥΠΟ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ. *Μνήμων*, *12*, 117–148. https://doi.org/10.12681/mnimon.400

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 27/04/2024 05:14:53

ΜΑΡΙΑ Α. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΟΦΩΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΥΠΟ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Ἀρκετὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν ἐκδόσεων σχετικὰ μὲ τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα καὶ τῶν ἀντιστοίχων δημοσιευμάτων στὸν τύπο[1], ὑπῆρχε στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη παράδοση ἐνασχόλησης μὲ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο. Σημαντικὴ πηγὴ πληροφοριῶν γιὰ τὸν ἀντίκτυπο τῆς ἔντονης ἐκδοτικῆς δραστηριότητας τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 19ου αἰ. στὸ μὴ ἑλληνόφωνο κοινὸ ἀποτελοῦν τὰ γερμανόφωνα περιοδικά[2]. Ἤδη ἀπὸ τὴν καμπὴ τοῦ αἰῶνα[3], ἀφθονοῦν οἱ μνεῖες

---

1. Γιὰ τὰ γερμανικὰ πολιτικὰ φυλλάδια φιλελληνικοῦ χαρακτήρα καθὼς καὶ τὰ δημοσιεύματα σὲ περιοδικὰ βλ. Regine Quack-Eustathiadis, *Der deutsche Philhellenismus während des griechischen Freiheitskampfes 1821-1827*, Südosteuropäische Arbeiten (ἐκδ. Mathias Bernath), Μόναχο 1984, πίνακας τῶν πολιτικῶν φυλλαδίων καὶ τῶν βιβλιοκρισιῶν, 155-163.

2. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Φίλιππο Ἠλιού, ποὺ ἔδωσε τὸ ἔναυσμα σ' αὐτὴ τὴν ἔρευνα καὶ ἔθεσε στὴ διάθεσή μου στοιχεῖα ποὺ εἶχε συλλέξει ὁ ἴδιος. Μία πρώτη προσέγγιση μὲ θέμα τὶς πληροφορίες γιὰ τὸν Κοραῆ σὲ γερμανόφωνα (κυρίως γερμανικὰ) περιοδικὰ κατὰ τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ 19ου αἰώνα ἔχει γίνει ἀπὸ τὸν Horst Röhling, «Was erfuhr der deutshe Zeitschriftenleser der 20er Jahre des 19. Jh. s von Adamantios Korais», *Folia Neohellenica*, 1 (1975), 95-111.

3. Χαρακτηριστικὸ πρώιμο παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ περιοδικὸ *Allgemeiner Litterarischer Anzeiger* (1796-1801), μὲ τὸ ὁποῖο συνεργαζόταν ὁ Fr. Alter, ποὺ θὰ τὸν συναντήσουμε καὶ σὲ ἄλλα περιοδικὰ ὡς κριτικὸ ἑλληνικῶν βιβλίων. Στοιχεῖα ἀπὸ ἄρθρα τοῦ Alter στὸ περιοδικὸ αὐτὸ χρησιμοποίησε ὁ Γ. Λάϊος, «Οἱ χάρτες τοῦ Ρήγα. Ἔρευνα ἐπὶ νέων πηγῶν», ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ *ΔΙΕΕ*, 14(1960). Σὲ παράρτημα δημοσίευσε — στὸ πρωτότυπο καὶ σὲ μετάφραση — τὴν ἀγγελία τῆς Χάρτας τοῦ Ρήγα, *Allg. Lit. Anzeiger* 1797, 1206-1207 [Λάϊος, 69-71, ἑλλ. μτφρ. 71-72] καὶ εἰδήσεις γιὰ τὶς ἐκδόσεις τοῦ *Ἀναχάρσιδος*, Allg. Lit. Anzeiger, 1801, 1629-1630 [Λάϊος, 77-78, ἑλλ. μτφρ. 78-79]. Δημοσίευσε ἐπίσης μόνο στὰ ἑλληνικὰ τὴν ἀγγελία γιὰ τὸ χάρτη τοῦ Ἰωάσαφ, *Allg. Lit. Anzeiger* 1800, 912, Λάϊος, 76. Τὰ δημοσιεύματα τοῦ Alter ἀποτελοῦν σημαντικὴ πηγή, γιατὶ συνήθιζε νὰ περιλαμβάνει καὶ ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν διαφόρων πρὸς τὸν φίλο καὶ πληροφορητή του Ἄνθιμο Γαζῆ (βλ. *ἐδῶ*, Παράρτημα, ἐπιστολὲς Λογάδη καὶ Κοραῆ). Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πρώτου ἐκδότη Roch τὸ περιοδικὸ συνέχισε ὡς *Litterarische Blätter* (1802-1805) καὶ *Neuer Literarischer Anzeiger* (1806-1808)· βλ. Joachim Kirchner, *Bibliographie der Zeitschriften des deutschen Sprachgebietes von den Anfängen bis 1830*, Stuttgart 1969, λ. 4606, 4644, 4681. Ἀπὸ τὸ 1802 ἄλλαξε καὶ ἡ στάση τῆς σύνταξης ὡς πρὸς τὴν παρουσίαση μὴ γερμανικῶν βιβλίων, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ βρίσκουμε πιὰ εἰδήσεις γιὰ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο. Στὸν πρόλογο τοῦ 1802

νεοελλήνων συγγραφέων καὶ ἐκδόσεων, καθὼς καὶ πληροφορίες γιὰ τὴν ἀνάκαμψη τῆς παιδείας (ἵδρυση σχολείων, διορισμοὶ δασκάλων κλπ.)[4] μὲ τὴ μορφὴ συντόμων σχολίων, προκηρύξεων γιὰ νέες ἐκδόσεις ἀλλὰ καὶ ἐκτενῶν βιβλιοκρισιῶν. Ἐδῶ παρουσιάζονται δημοσιεύματα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο ἀπὸ περιοδικὰ «γενικοῦ» ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου» (allgemeinwissenschaftliche Zeitschriften)[5].

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα τὴν σημασία τῶν περιοδικῶν αὐτῶν γιὰ τὸ λόγιο ἀναγνωστικὸ κοινό, θὰ πρέπει νὰ τὰ τοποθετήσουμε στὸ γενικὸ πλαίσιο τοῦ περιοδικοῦ τύπου τοῦ τέλους τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα. Οἱ τεχνικὲς προϋποθέσεις στὸ χῶρο τοῦ ἐντύπου παραμένουν ὡς τὸ 1840, ὅταν διαδίδεται ἡ χρήση τῶν ἀτμοκίνητων τυπογραφικῶν μηχανῶν καὶ τῶν κυλίνδρων, περίπου ἴδιες[6]. Ἔτσι μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε ὅτι οἱ τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 18ου καὶ οἱ πρῶτες τοῦ 19ου αἰώνα ἀποτελοῦν μία ἐνιαία περίοδο σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τοὺς ἀριθμοὺς κυκλοφορίας καὶ τὴ διακίνηση τοῦ ἐντύπου. Ἡ ποσοτικὴ ἔκρηξη στὸ χῶρο τῶν ἐκδόσεων, ποὺ παρατηρεῖται σ' ὅλη τὴ δυτικὴ καὶ κεντρικὴ Εὐρώπη στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰώνα, ἐμφανίζεται μὲ ἰδιαίτερη ἔνταση καὶ στὶς γερμανόφωνες χῶρες, ἐνισχυμένη καὶ ἀπὸ τὴν ἀποκεντρωτικὴ διαμόρφωση τῆς κρατικῆς ὀργάνωσης. Ἂν γιὰ τὸ διάστημα 1751-1765 γνωρίζουμε στὸ γερμανόφωνο χῶρο 494 καινούρια περιοδικά[7], μεταξὺ 1766 καί 1790 ἔχουν διαπιστωθεῖ 2191[8] καὶ ἀπὸ τὸ 1791 ὡς τὸ 1815, περίπου 1800[9].

Σημαντικὴ τομὴ γιὰ τὸ γερμανόφωνο περιοδικὸ τύπο ἀποτελεῖ ἡ νομοθετικὴ παγίωση τῆς προληπτικῆς λογοκρισίας μὲ τὶς ἀποφάσεις τοῦ Karlsbad (Karlsbader Beschlüsse 1819). Παρὰ τὴ μακρὰ παράδοση τῆς λογοκρισίας[10], τὸ νομοθέτη-

---

διατυπώνεται καθαρὰ ἡ νέα ἀντίληψη, ὅτι «ἡ ξένη γραμματεία δὲν θὰ ἔχει πιὰ θέση [στό περιοδικό] σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία πολλῶν συνδρομητῶν», ὥστε νὰ ὑπάρχει περισσότερος χῶρος γιὰ ἄλλα ἄρθρα.

4. Οἱ σχετικὲς εἰδήσεις ἔχουν περιληφθεῖ στὸν Κατάλογο δημοσιευμάτων, *ἐδῶ*, σ. 131-140.

5. Ἀκολουθῶ, παρὰ τὶς κάποιες ἀνεπάρκειές της (κυρίως στὰ κριτήρια γιὰ τὴν ἔνταξη τῶν ἐντύπων σὲ κατηγορίες), τὴν ταξινόμηση Kirchner, ὅπως ἔχει διαμορφωθεῖ στὴ βιβλιογραφία του (βλ. σημ. 3) καί στὸ βιβλίο του *Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens*, 2 τόμοι, Wiesbaden 1958-1962, ὡς τὴν πιὸ ἀναλυτικὴ γιά τὸν 18ο καὶ 19ο αἰώνα. Τόν Kirchner ἀκολουθεῖ καὶ ἡ M. Lindemann, *Deutsche Presse bis 1815*, Βερολίνο 1969.

6. Roger Chartier - Daniel Roche, «Livres et Presse: véhicules des idées», *Septième Congrès International des Lumières: rapports préliminaires*, Βουδαπέστη, 26 juillet-2 août 1987, 100.

7. Kirchner, *Geschichte*, I, 72.

8. *Ὅ.π.*, 115.

9. *Ὅ.π.*, 267.

10. Γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἔννοιας τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου καὶ τὴν ἱστορία τῆς λογοκρισίας στὸ γερμανόφωνο χῶρο βλ. Franz Schneider, «Presse, Pressefreiheit, Zensur», *Geschichtliche Grundbegriffe*, (ἔκδ. O. Brunner - W. Conze - R. Coselleck), 4 (1978), 899-927. Βλ. ἐπίσης, κυρίως γιὰ τὸν 18ο αἰώνα, H. Kiesel - P. Münch, *Gesellschaft und Literatur im 18. Jahrhundert. Voraussetzungen und Entstehung des literarischen Markts in Deutschland*, Μόναχο 1977, 104-123.

μα τοῦ 1819 ἀποτελεῖ μία ἰδιαίτερη στιγμὴ στὸν ἀγώνα τῆς συντηρητικῆς Εὐρώπης γιὰ τὸν περιορισμὸ τῶν πνευματικῶν ἐλευθεριῶν. Μὲ τὶς ἀποφάσεις τοῦ Karlsbad δὲν ἐλεγχόταν μόνο ὁ τύπος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἐλευθερία φοιτητῶν καὶ καθηγητῶν, σὲ κάθε βαθμίδα τῆς ἐκπαίδευσης[11]. Ἡ σπουδαιότερη γιὰ τὸν περιοδικὸ τύπο διάταξη ἦταν ἡ καθιέρωση τῆς προληπτικῆς λογοκρισίας γιὰ περιοδικά, ἐφημερίδες καὶ γενικὰ κάθε ἔντυπο μέχρι 20 τυπογραφικά[12]. Ἡ ἀνασταλτικὴ ἐπίδραση τῶν λογοκριτικῶν μέτρων φαίνεται κυρίως στὴ μείωση τῶν νέων περιοδικῶν ἐκδόσεων. Ἀπὸ τὶς 2500 ποὺ παραθέτει ὁ Kirchner γιὰ τὸ διάστημα 1800-1840[13], μεγάλο μέρος ἀνήκει στὴν περίοδο πρὶν τὸ 1815.

Ἡ σχετικὴ ἐπιβράδυνση στὴν περιοδικὴ ἐκδοτικὴ κίνηση ἐξηγεῖ πιθανὸν μερικὰ καὶ τὴν ἐπιβίωση τῶν παραδοσιακῶν «γενικῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν» (allgemeinwissenschaftliche Zeitschriften). Πρόκειται γιὰ μία ἀπὸ τὶς κατευθύνσεις ποὺ πῆρε τὸ γραμματολογικὸ περιοδικὸ (périodique littéraire, literarische Zeitschrift), εἶδος ποὺ ἐγκαινιάστηκε στὴ Γαλλία μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ *Journal des Savans* (1665). Τὸ πρῶτο ἀντίστοιχο περιοδικὸ στὴ Γερμανία, τὸ *Acta Eruditorum* (1682), ἔβγαινε στὰ λατινικά. Γερμανόφωνα περιοδικὰ τοῦ τύπου αὐτοῦ ἄρχισαν νὰ ἐμφανίζονται στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰώνα, συνήθως μὲ τὸν τίτλο *Zeitungen der gelehrten Sachen* (Ἐφημερὶς τῶν λογίων θεμάτων) καὶ διαμόρφωσαν σταδιακὰ τὸν τύπο τοῦ βιβλιοκριτικοῦ γενικοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ[14].

---

11. Μέχρι τὸ 1819 οἱ προτάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης γιὰ αὐστηρὴ λογοκρισία εἶχαν ὑλοποιηθεῖ σὲ κάθε γερμανικὸ κράτος διαφορετικὰ (Kirchner, *Geschichte*, II, 1 κ.ἑ.). Οἱ ἀποφάσεις τοῦ Karlsbad, ἦταν ἡ ἀπάντηση στὴν αὐξανόμενη δραστηριότητα τῶν φοιτητικῶν σωματείων. Ἀφορμὴ γιὰ τὴν κατάληξη σὲ μία ὁριστικὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν περισσότερων γερμανικῶν κρατῶν, ὑπῆρξε ἡ δολοφονία τοῦ συγγραφέα August von Kotzebue ἀπὸ ἕναν φοιτητὴ στὶς 23 Μαρτίου 1819. Γιὰ τὴν πολιτικὴ ἰδεολογία τῆς περιόδου 1815-1848 καὶ τὶς διαδικασίες ποὺ ὁδήγησαν στὶς ἀποφάσεις τοῦ Karlsbad, βλ. Walter Bussman, «Vom Heiligen Römischen Reich deutscher Nation zur Gründung des deutschen Reiches», *Handbuch der europäischen Geschichte*, 5 (1981), 456-463.

12. Γιὰ τὴν Αὐστρία, ὅπου ἡ προληπτικὴ λογοκρισία ἴσχυε καὶ πρὶν τὸ 1819 ἀκόμη καὶ γιὰ μεγαλύτερα ἔντυπα, ἡ διάταξη αὐτὴ θὰ εἶχε σημάνει μία σχετικὴ ἐλάφρυνση. Ὅμως ἡ πρόσθετη διάταξη ὅτι γιὰ τὰ ἔντυπα πάνω ἀπὸ 20 τυπογραφικὰ μποροῦσαν νὰ διατηρηθοῦν σὲ κάθε χώρα οἱ παλιότεροι νόμοι, ἐπέτρεψε τὴ διατήρηση τοῦ ἰσχύοντος καθεστῶτος. Βλ. Julius Marx, *Die österreichische Zensur im Vormärz*, Βιέννη 1959, 15-16.

13. Kirchner, *Geschichte*, II, 468.

14. Ὅ.π., I, 19 κ.ἑ. Γιὰ τὸ ρόλο του γραμματολογικοῦ περιοδικοῦ στὴ διαμόρφωση ἑνὸς νέου δίκτυου πληροφόρησης καὶ ἑνὸς νέου κοινοῦ βλ. Claude Labrosse, *Fonctions culturelles du périodique littéraire*, Cl. Labrosse - Pierre Retat, *L'instrument périodique. La fonction de la presse au XVIIIe siècle*, Lyon 1985, 11-136, κυρίως τά κεφάλαια 1, 2: «Stratégie et méthode du périodique» καί I, 3: «Méthode de lecture». Ἡ Sibylle Obenaus, «Die deutschen allgemeinen kritischen Zeitschriften in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Entwurf einer Gesamtdarstellung», *Archiv für Geschichte des Buchwesens*, 14 (1974), 1-122, ἐπιμένει περισσότερο σὲ μία ἑρμηνεία τῶν περιοδικῶν αὐτῶν ὡς φαινομένου κυρίως τοῦ 19ου αἰ., χωρὶς ὅμως νὰ ὑποτιμᾶ τὴ σημασία τῆς παράδοσης ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ ἤδη στόν 18ο αἰ. Εἰδικὰ τὰ περιοδικὰ ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν ἐδῶ [*Göttingische gelehrte Anzeigen* καί *Allgemeine Literaturzeitungen* (Jena καί Halle)] ἔχουν μία σημαντικὴ προϊστορία στὸν 18ο αἰ., βλ. καί Obenaus, ὅ.π., 5, 11, 31.

Ἂν καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ εἰδικευμένου ἐπιστημονικοῦ τύπου ἡ ἔκδοση νέων γενικῶν περιοδικῶν περιορίζεται, ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν στὴν περίοδο 1766-1790 τὸ 8,5% τοῦ συνόλου τῆς παραγωγῆς[15]. Τὰ περιοδικὰ αὐτὰ ὑποκατέστησαν ἐν μέρει τὴν ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν λογίων. Παρουσίαζαν ὄχι μόνο τὶς νέες ἐκδόσεις, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἄλλες εἰδήσεις ἀπὸ τὴν «δημοκρατία τῶν λογίων» (république des savants, Gelehrtenrepublik). Μεταξὺ ἄλλων, περιεῖχαν σύντομα πρακτικὰ ἀπὸ τὶς συνεδριάσεις τῶν ἀκαδημιῶν, προγράμματα μαθημάτων τῶν γειτονικῶν στὸν τόπο ἔκδοσης Πανεπιστημίων, ἀναφορὲς σὲ σχεδιαζόμενες νέες ἐκδόσεις, καὶ κάθε εἴδους πληροφορίες γιὰ τὴ δραστηριότητα τῶν λογίων (διορισμοί, βραβεύσεις κλπ.) καθὼς καὶ νεκρολογίες. Οἱ πληροφορίες καὶ ἀνακοινώσεις αὐτοῦ τοῦ τύπου συγκεντρώνονταν συνήθως σ' ἕνα συμπληρωματικὸ φύλλο ποὺ συνόδευε τὸ κύριο μέρος τοῦ περιοδικοῦ μὲ ὄχι ρητὰ καθορισμένη συχνότητα, τὸ λεγόμενο Intelligenzblatt, ὅπου δημοσιεύονταν οἱ ἀγγελίες τῶν ἐκδοτικῶν οἴκων[16]. Ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ πετυχημένα περιοδικὰ τοῦ εἴδους, τὸ *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung* μποροῦσε νὰ καυχᾶται τὸ 1812 ὅτι εἶχε ἐκδώσει μέσα σ' ἕνα χρόνο 385 τεύχη ἔναντι 346 τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ *Allgemeine Literatur-Zeitung* (Halle). Καὶ ὅμως ὑπῆρχε πρόβλημα χώρου καὶ ἔπρεπε νὰ ἐκδοθοῦν καὶ συμπληρωματικὰ φύλλα (Ergänzungsblätter)[17], τὰ ὁποῖα ἄρχισαν ὄντως νὰ ἐκδίδονται τὸ 1813. Τὰ μεγάλα περιοδικὰ τοῦ εἴδους, ποὺ διέθεταν μέχρι καὶ 1500 συνεργάτες[18], παρουσίαζαν κατὰ μέσο ὅρο 90 βιβλία τὸ μήνα, ταξινομημένα σὲ διάφορες στῆλες, ποὺ περιλάμβαναν ὅλα τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἐπιστητοῦ: ἀπὸ τὴ θεολογία καὶ τὴ λειτουργική, ὡς τὴν παιδικὴ λογοτεχνία καὶ τὶς πολεμικὲς ἐπιστῆμες (Kriegswissenschaften), τὴν κτηνιατρικὴ καὶ τὴν γεωγνωσία. Ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιτυχία τοῦ κάθε περιοδικοῦ, κυκλοφοροῦσαν σὲ 1000 ὡς 2600 ἀντίτυπα[19].

Δὲν θὰ πρέπει νὰ παραγνωρίσουμε τὸν παράγοντα τῆς πολλαπλῆς ἀνάγνωσης

---

15. Kirchner, *Geschichte*, I, 116.

16. Ὁ ὅρος Intelligenzblatt καλύπτει ἀρχικὰ τὰ ἐπισήμου χαρακτήρα φύλλα ποὺ περιεῖχαν κυρίως ἀγγελίες καὶ ἐκδίδονταν ὑπὸ κρατικὴ ἐποπτεία, Schneider, ὅ.π., 911.

17. *Jenaische Allgeimeine Literatur - Zeitung*, Intelligenzblatt 75, 23 Δεκ. 1812, στ. 593-600.

18. Elfriede Naumann, *Die Allgemeine Literatur-Zeitung und ihre Stellung zur Literatur in den Jahren 1804-1832*, Halle 1832, 9, ὅπου ἀναφέρονται 1500 συνεργάτες τοῦ *Allgemeine Literatur - Zeitung* (Jena), ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ περισσότεροι συνέχισαν τὴ συνεργασία τους καὶ μὲ τὸ *Allgemeine Literatur - Zeitung* (Halle).

19. 1000 ἀντίτυπα δίνει γιὰ τὴν πιὸ ἐπιτυχημένη περίοδο τοῦ *Göttingische gelehrte Anzeigen*, στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα, ὁ Gustav Roethe, *Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen, Festschrift zur Feier des 150 jährigen Bestehens der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Beiträge zur Gelehrtengeschichte Göttingens*, Βερολίνο 1901, 574. Γιὰ τὸ 1805 ὁ βιβλιοθηκάριος τοῦ Göttingen Reuss (βλ. σημ. 46) σημειώνει 300 ἀντίτυπα. Ἡ κυκλοφορία τῶν *Allgemeine Literatur - Zeitung* (Halle) καὶ *Jenaische Allgemeine Literatur - Zeitung* κυμαίνονταν μεταξὺ 1500 καὶ 2600 ἀντιτύπων περίπου, Kirchner, *Geschichte*, I, 201-202.

τοῦ κάθε ἀντιτύπου, ποὺ αὐξάνει κατὰ πολὺ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινό[20] καὶ ποὺ στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικός, καθὼς μεγάλο μέρος τῶν συνδρομητῶν ἀποτελοῦσαν οἱ ἀναγνωστικὲς ἑταιρεῖες (Lesegesellschaften)[21]. Φαινόμενο τοῦ 18ου αἰώνα, ποὺ συνεχίστηκε στὸ 19ο μὲ ἀλλαγὴ στόχων καὶ σύνθεσης, οἱ ἀναγνωστικὲς ἑταιρεῖες συσπείρωναν τοὺς ἀναγνῶστες καὶ ἐπέτρεπαν τὴν κυκλικὴ κυκλοφορία τῶν ἐντύπων. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο περιοριζόταν τὸ κόστος ἀπόκτησης βιβλίων καὶ ταυτόχρονα ὑπῆρχε ἕνας σταθερὸς κύκλος ἀναγνωστῶν, μέσα στὸν ὁποῖο μποροῦσαν νὰ συζητηθοῦν τὰ ἐρεθίσματα ποὺ δημιουργοῦσε ἡ ἀνάγνωση. Τὰ μέλη τῶν ἑταιρειῶν προέρχονταν κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὰ μεσαῖα καὶ ἀνώτερα ἀστικὰ στρώματα[22]. Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν καταλόγων τῶν ἑταιρειῶν προκύπτει ὅτι τὸ περιοδικὸ ἔντυπο καὶ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἀνάγνωσή του λεξικὰ καὶ ἐγκυκλοπαιδικὰ ἔργα ἀποτελοῦσαν σταθερὸ τμῆμα καὶ συχνὰ τὴν πλειοψηφία τῶν ἐντύπων[23]. Σὲ ὅλες τὶς ἑταιρεῖες γιὰ τὶς ὁποῖες διαθέτουμε στοιχεῖα ἐμφανίζονται ἕνα ἢ καὶ περισσότερα γενικὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Τὰ κριτήρια ἐπιλογῆς τῶν ἑταιρειῶν φαίνεται νὰ παρέμειναν καὶ στὸν ἀρχόμενο 19ο αἰώνα τὰ ἴδια. Στὸν κατάλογο τοῦ *Μουσείου* τοῦ Erlangen (1809) παρουσιάζονται καὶ τὰ πέντε ἡγετικὰ γενικὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς: *Allgemeine Literatur-Zeitung* (Halle), *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung, Leipziger Allgemeine Literatur-Zeitung, Heidelberger Jahrbücher* καὶ *Göttingische gelehrte Anzeigen*[24].

Γιὰ μιὰ πρώτη καταγραφὴ δημοσιευμάτων σχετικὰ μὲ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο, ἐπιλέξαμε ὁρισμένα περιοδικὰ μὲ κύριο κριτήριο τὴ μακροβιότητα, ὥστε νὰ ἀποφευχθοῦν τυχαῖα συμπεράσματα γιὰ τὴ συχνότητα τῶν δημοσιευμάτων ἢ τοὺς κριτικούς, ὅπου αὐτοὶ εἶναι γνωστοί. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γερμανικὰ περιοδικὰ *Göttingische gelehrte Anzeigen* (*GgA*, 1793-), *Allgemeine Literatur-Zeitung* (Jena) [*ALZ* (Jena), 1785-1803], *Allgemeine Literatur-Zeitung* (Halle) [*ALZ* (Halle), 1804-1849] καὶ *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung* (*JALZ*, 1804-1848)[25], θεω-

20. Γιὰ τὸ 18ο αἰώνα οἱ Kiesel - Münch, *ὅ.π.*, 160, ὑπολογίζουν 10 ἀναγνῶστες ἀνὰ ἀντίτυπο.

21. Βλ. γιὰ τὶς ἀναγνωστικὲς ἑταιρεῖες τοῦ 18ου αἰώνα Marlies Prüsener, «Lesegesellschaften im 18. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Lesergeschichte», *Archiv für Geschichte des Buchwesens* XIII (1973), 369-584, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ ὅλο τὸ γερμανόφωνο χῶρο.

22. Ἡ Prüsener στὴ μελέτη της παρουσιάζει τοὺς διάφορους τύπους ἑταιρειῶν καὶ τὸν τύπο τῆς «πραγματικῆς ἀστικῆς» ἑταιρείας τὸν ὁποῖο θεωρεῖ ἀπὸ τοὺς παράγοντες ποὺ συνέτειναν στὴ διαμόρφωση ἀστικῆς ταυτότητας. Ἐπίσης συνδυάζει τὴν ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ ἱδρύσεως ἀναγνωστικῶν ἑταιρειῶν στὸ 19ο αἰώνα μὲ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ χαρακτήρα τους καὶ τὴ μετατροπή τους σὲ λέσχες ἢ ἀναγνωστήρια.

23. Ὅ.π., κεφ. 3, 2. 471-479, Periodika, der Grundstock der Bibliothek, als Antwort auf die Leser-Erwartungen.

24. Ὅ.π., 527 καὶ σημ. 582.

25. Συνοπτικὴ ἔκθεση τῆς ἱστορίας τῶν περιοδικῶν καὶ βιβλιογραφία βλ. Obenaus, ὅ.π., 11-33 καὶ 43-48.

ρήσαμε σκόπιμο νὰ παρουσιάσουμε καὶ περιοδικὰ τῆς Βιέννης γιὰ δύο λόγους: 1. ἔχουν στενότερη ἐπαφὴ μ' ἕνα σημαντικὸ ἑλληνικὸ ἐκδοτικὸ κέντρο καὶ 2. γνωρίζουμε ὅτι συνεργάτες τους, ὅπως ὁ F. K. Alter καὶ ὁ B. Kopitar, συνεργάζονταν καὶ μὲ γερμανικὰ περιοδικά, στὰ ὁποῖα τὰ βιεννέζικα χρησίμευαν συχνὰ ὡς πηγὴ[26]. Ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ περιοδικὰ μὲ σχετικὰ σύντομη ἐκδοτική διάρκεια, δημιουργήσαμε μιὰ τεχνητὴ σειρὰ μὲ τὰ *Annalen der österreichischen Literatur und Kunst* (*ALK*, 1802-1812)[27] καὶ *Wiener Allgemeine Literaturzeitung* (*WALZ*, 1813-1816).

Τὸ περιοδικὸ *Jahrbücher der Literatur* (γνωστὸ καὶ ὡς *Wiener Jahrbücher der Literatur, WJL*, 1818-1849) ποὺ εἶχε σὲ μεγάλο βαθμὸ τοὺς ἴδιους συνεργάτες μὲ τὰ δύο προηγούμενα[28], θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ὅτι κλείνει τὴ σειρά, παρότι ἀνήκει σὲ μιὰ διαφορετικὴ κατηγορία ἐντύπων. Κυκλοφοροῦσε σὲ τέσσερα τριμηνιαῖα τεύχη τὸ χρόνο καὶ περιεῖχε λίγα ἀλλὰ ἐκτενῆ βιβλιοκριτικὰ ἄρθρα[29]. Σὲ κάθε ἄρθρο παρουσιάζονταν συνήθως πάνω ἀπὸ μία ἐκδόσεις μ' ἕνα κοινὸ θεματικὸ ἄξονα. Κανένα ἀπὸ τὰ ἄρθρα τῆς περιόδου 1818-1833 δὲν εἶναι ἀφιερωμένο σὲ ἑλληνικὸ βιβλίο[30]. Ἐνδιαφέρον ὡστόσο παρουσιάζουν τὰ ἄρθρα τοῦ Kopitar ποὺ ἅπτονται ἑλληνικῶν θεμάτων. Πρόκειται γιὰ τὶς βιβλιοκρισίες τοῦ λεξικοῦ τοῦ Vuk Karadžić[31] καὶ τῆς συλλογῆς Fauriel[32], καθὼς καὶ γιὰ τὸ ἄρθρο γιὰ τὴν προφορὰ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ποὺ συνεχίζει τὴν παλαιότερη διαμάχη μὲ τὸν Neidlinger[33].

Πρῶτος συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ *ALK* γιὰ τὶς ἑλληνικὲς ἐκδόσεις ὑπῆρξε

---

26. Βλ. γιὰ παράδειγμα *ALZ* (Jena), 1802, III, Intelligenzblatt 153, 2 Σεπτ., ὅπου ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ *ALK* (μᾶλλον ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Alter) ἡ εἴδηση γιὰ τὶς τρεῖς μεταφράσεις ἔργων τοῦ Aug. v. Kotzebue.

27. Ἐμφανίζεται μὲ διάφορους τίτλους· βλ. *ἐδῶ*, σ. 131.

28. Stanislaus Hafner, «B. Kopitar und die Wiener Zeitschriften des Vormärz», *Anzeiger für Slavische Philologie*, 12 (1981), 1-41.

29. Ἀκραῖο παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ βιβλιοκρισία 42 ταξιδιωτικῶν ἔργων γιὰ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐκρατορία ἀπὸ τὸν J. Hammer, *Reisen ins osmanische Reich, WJL* 49 (1830), 1-72 καί 50 (1830), 1-88.

30. Μοναδικὴ αὐτόνομη παρουσίαση Ἕλληνα συγγραφέα εἶναι τὸ ἄρθρο τοῦ J. Hammer γιὰ τὰ δύο ἔργα τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου-Νερουλοῦ, *Cours de Littérature grecque moderne* καὶ *Histoire moderne de la Grèce, WJL* 47 (1829), 65-85.

31. «Ueber Wuk's serbisches Wörterbuch, und - ob der Haupt - Grundsatz aller Literatur die Muttersprache, blos bey Serben und Neugriechen nicht gelten soll», *WJL* 4 (1818), Anzeige-Blatt, 45-59.

32. «Zu Fauriel's Chants populaires de la Grèce moderne» 26 (1824), *WJL* Anzeige-Blatt, 51-52 καί «Chants populaires de la Grèce moderne» *WJL* 30 (1825), 159-277, ὅπου κυρίως παρουσιάζεται ἡ σερβικὴ συλλογὴ τοῦ Karadzić, *Narodne serpske pjesme*, Λειψία 1823-24. Οἱ ἀναφορὲς στὴ συλλογὴ τοῦ Fauriel περιορίζονται στὶς σελίδες 273-277. Βλ. καὶ Miodrag Ibrovac, *Claude Fauriel et la fortune européene des poésies populaires grecque et serbe*, Παρίσι 1966, 200-203, ὅπου σχολιάζονται τὰ δύο ἄρθρα.

33. «Ueber Neugriechische Sprache und Altgriechische Aussprache», *WJL* 6 (1819), 123-153. Βλ. καὶ τὴ μετάφραση ἀπὸ τὸν K. Κοκκινάκη δύο ἄρθρων ἀπὸ τὴ διαμάχη Kopitar - Neidlinger στὶς στῆλες τοῦ *WALZ* μὲ ἀφορμὴ τὴν *Πραγματεία* τοῦ Γεωργιάδη, *Λόγιος Ἑρμῆς*, 1816, 7, 1 Ἀπριλίου, 97-110.

ὁ Franz Karl Alter (1741-1804), πρώην Ἰησουίτης, ἐπόπτης (Kustos) τῆς πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης καὶ λέκτωρ τῆς Διπλωματικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βιέννης, ὁ ὁποῖος συνεργαζόταν καὶ μὲ τὰ περιοδικὰ *A. L. Anzeiger*, *ALZ* (Jena), *ALZ* (Halle) καὶ *JALZ* μέχρι τὸ θάνατό του[34]. Ὁ Alter συνέχισε στὸ *ALK* τὸ σύστημα πληροφόρησης ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει καὶ στὸ *A. L. Anz.* Ἐκτὸς ἀπὸ σύντομες ἀνακοινώσεις γιὰ τὶς νέες ἐκδόσεις, παραθέτει καὶ εἰδήσεις ἀπὸ ἐπιστολὲς στὸ πρωτότυπο μὲ γερμανικὴ μετάφραση. Κύρια πηγὴ πληροφοριῶν τοῦ Alter ἦταν ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ποὺ προβάλλεται σχεδὸν σὲ κάθε εἴδηση. Πρὸς τὸν Γαζῆ ἀπευθύνονται καὶ οἱ δύο ἐπιστολὲς ἀπὸ τὸν Νικόλαο Λογάδη ποὺ παρουσιάζονται ἀποσπασματικά[35].

Ὁ Γαζῆς ὑπῆρξε συνδετικός κρίκος μὲ τὴ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων λογίων στὴ Βιέννη καὶ γιὰ τὸν Kopitar[36]. Ὁ Bartholomäus (Jernej) Kopitar (1780-1844), γραφέας καὶ στὴ συνέχεια ἐπόπτης τῆς καισαροβασιλικῆς βιβλιοθήκης (kaiserliche und königliche Hofbibliothek), ἦταν λογοκριτής μεταξὺ ἄλλων καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐκδόσεων στὴ Βιέννη[37]. Διακρίθηκε γιὰ τὴν ἔντονη συγγραφικὴ δραστηριότητα σὲ περιοδικὰ τῆς Βιέννης ἀλλὰ καὶ τῆς Γερμανίας. Ἡ γραπτὴ παραγωγή του ἀποτελεῖται κατὰ ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ ἄρθρα, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀναδημοσιευτεῖ[38]. Ὁ Kopitar ἄρχισε νὰ συνεργάζεται μὲ τὸ *ALK*

---

34. Βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Alter στὸ C. v. Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Osterreich*, I (1856), 16-17. Ἐπιλογὴ τίτλων ἀπὸ ἄρθρα του κυρίως στὸ *A. L. Anz.*, Hamberger -Meusel, *Das gelehrte Teutschland*, 5η ἔκδ., 9 (1801), 19-20, ὅπου ἀναφέρονται καὶ δύο ἄρθρα γιὰ ἑλληνικὰ βιβλία. Γιὰ τὴ συνεργασία του μὲ γερμανικὰ περιοδικὰ βλ. τὴ νεκρολογία στὸ *ALZ* (Halle), Intelligenzblatt 72, 1804, καὶ τὸν κατάλογο ἐκλιπόντων συνεργατῶν τοῦ *JALZ*, 1812, Πρόλογος, V.

35. Βλ. *ἐδῶ*, Παράρτημα.

36. Σὲ ἐπιστολὲς τοῦ Γαζῆ πρὸς τὸν Fr. Thiersch φαίνεται καθαρὰ ἡ φιλικὴ σχέση τοῦ πρώτου μὲ τὸν Kopitar. Βλ. Π. Ἐνεπεκίδης, «Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Ἀνθίμου Γαζῆ καὶ Κωνσταντίνου Κούμα πρὸς τὸν Fr. Thiersch», *Κοραῆς - Κούμας - Κάλβος*, Ἀθήνα 1967, 109 καί 112. Μνεῖες τοῦ «φίλου Ἄνθιμου» ἀπὸ τὸν Kopitar στὴν ἀλληλογραφία του μὲ τρίτους βλ. καὶ στὰ Vatroslav Jagić (ἐκδ.), *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808-1828)*, Berlin - Sanktpetersburg 1885 καὶ τοῦ ἰδιου, *Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd - und Westslawen*, Sanktpetersburg 1897 [= Istočniki dlja Istorii Slavjanskoj Filologii, τόμοι Α΄ καὶ Β΄, μὲ εὑρετήρια.

37. Πλήρη ἐργογραφία τοῦ Kopitar καὶ ἐπιλεγμένη βιβλιογραφία παραθέτει ὁ Jože Pogačnik, *Bartholomäus Kopitar, Leben und Werk*, Μόναχο 1978.

38. Ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὰ ἔχει ἀναδημοσιευτεῖ ἀπὸ τὸν Franz Miklosich, *Bartholomäus Kopitar, Kleinere Schriften, Erster Theil*, Βιέννη 1857. Τὸ δεύτερο μέρος ποὺ περιλαμβάνει τὰ ἄρθρα τῆς λεγόμενης β. περιόδου, δηλαδὴ κυρίως στὸ Jahrbücher der Literatur, ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Rajko Nahtigal, *Jerneja Kopitarja spisov*, 2 μέρη, Λιουμπλιάνα 1944-45 καὶ περιλαμβάνει καὶ κριτικὸ ὑπόμνημα. Κατάλογο τῶν ἄρθρων ποὺ ἀφοροῦν ἑλληνικὰ θέματα ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Miclosich - Nahtigal δημοσίευσε ὁ Π. Ἐνεπεκίδης, «Kopitar und die Griechen», *Wiener Slawistisches Jahrbuch* 3 (1953), 67-68, ὅπου προσθέτει καὶ τὰ ἀκόλουθα νέα λήμματα: *ALZ* (Halle) 1812, *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος*, βλ. *ἐδῶ*, Κατάλογος δημοσιευμάτων· Vaterländische Blätter, 12 Φεβρ. 1812, 13, σ. 80, Doktor Demetrios Alexandrides' neugriechische Zeitung· *JALZ* 1816, *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος*, βλ. *ἐδῶ*, Κατάλογος δημοσιευμάτων. Τὰ δημοσιεύματα τῆς ἔκδοσης Miklosich ἀναδημοσιεύεται ὁ Ἐνεπεκίδης στὸ βιβλίο του *Κοραῆς - Κούμας - Κάλβος*, 173-196.

τὸ 1808, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ ἐκδότη Franz Sartori[39], καὶ ὑπῆρξε ἱδρυτικὸ μέλος τοῦ *WALZ*[40]. Ἡ εἰσαγωγὴ στὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ *WALZ* μὲ θέμα ἑλληνικὸ βιβλίο (τὴν Ἰλιάδα στὴ Βολισσία ἔκδοση τοῦ Κοραῆ) δείχνει πῶς ἀντιμετώπιζε τὸ περιοδικὸ τὴν παρουσίαση ἑλληνικῶν βιβλίων ἀπὸ τὶς στῆλες του. Ὁ συντάκτης[41] τονίζει τὸ ρόλο κλειδὶ τῆς αὐστριακῆς πρωτεύουσας στὴ διακίνηση τῶν εἰδήσεων γιὰ τὴν πνευματικὴ δραστηριότητα τῶν μὴ γερμανοφώνων κατοίκων. Ἐνῶ τὸ περιοδικὸ εἶναι, ὅπως λέει, ὑποχρεωμένο νὰ μοιράζεται τὶς κριτικὲς τῆς ἀνθηρῆς δυτικοευρωπαϊκῆς λογοτεχνίας καὶ μὲ ἄλλα περιοδικά, ἡ γεωγραφικὴ του θέση τοῦ δίνει ἕνα σχεδὸν μονοπωλιακὸ δικαίωμα σὲ ὅτι ἀφορᾶ τὴν ἀνατολικοευρωπαϊκὴ γραμματεία τῶν Σλάβων καὶ τῶν Ἑλλήνων[42]. Ἡ λειτουργία τοῦ διάμεσου ὄχι μόνο στὸ γερμανόφωνο χῶρο ἀλλὰ καὶ στὴ δυτικὴ Εὐρώπη, ἴσχυε ὁπωσδήποτε ἀργότερα γιὰ τὸ περιοδικὸ *WJL*. Τὸ γαλλικὸ *Revue Encyclopédique* ἀναδημοσίευε εἰδήσεις γιὰ τὴν οὐγγρικὴ καὶ σλαβικὴ γραμματεία ἀπὸ τὸ *WJL* καὶ τὸ εἶχε παρουσιάσει ἤδη στὸ πρῶτο φύλλο ὡς ἕνα περιοδικὸ ποὺ «δὲν ἀσχο-

39. Hafner, ὅ.π., 5-6.

40. Ὅ.π., 18.

41. Ἡ βιβλιοκριτικὴ αὐτὴ περιλήφθηκε ἀπὸ τὸν Miklosich στὴν ἔκδοση κειμένων τοῦ Kopitar καὶ ἀποδίδεται ἀπὸ τότε σ' αὐτόν. Ὁ Kopitar ἦταν πράγματι ὁ «ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐκδόσεων» συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ, ὅμως δύο στοιχεῖα μᾶς ὁδηγοῦν νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν πατρότητα τοῦ συγκεκριμένου κειμένου. Καταρχὴν ὑπογράφεται μὲ τὸ ἀρχικώνυμο Φ., τὸ ὁποῖο, ἀπ' ὅσο ξέρουμε, δὲν χρησιμοποιοῦσε ὁ Kopitar, ποὺ εἴτε ἄφηνε τὰ ἄρθρα του ἀνυπόγραφα, εἴτε ὑπέγραφε μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ γιὰ κεῖνον Κ. ἢ σπάνια J. (Jernej). Τὸ Φ. θὰ μποροῦσε νὰ σημαίνει τὸν πρῶτο ἐκδότη τοῦ *WALZ*, Franz Sartori (1782-1832). Αὐτὸ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ μία ἐσωτερικὴ ἔνδειξη. Ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου μᾶς πληροφορεῖ ὅτι εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίζει τὴν πλειοψηφία τῶν ἑλληνικῶν ἐκδόσεων· ὁ Sartori ἦταν λογοκριτὴς καὶ ἀπὸ τὸ 1812 διευθυντὴς τῆς σχετικῆς ὑπηρεσίας (k.k. Bücher-Revisionsamt). Τό ἄρθρο αὐτό, συνεχίζει ὁ συντάκτης, εἶναι ἁπλῶς ἕνας πρόδρομος μέχρι νὰ ἑτοιμάσει «μία καλὰ ταξινομημένη χρονολογικὴ ἐποπτεία τοῦ συνόλου τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας» (eine wohlgeordntete chronologische Uebersicht der ganzen neugriechischen Literatur), στ. 362. Ὁ Sartori ἐξέδωσε τὸ 1830 μία συνοπτικὴ ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μὲ τίτλο *Historich - ethnographische Uebersicht der wissenschaftlichen Cultur, Geistestätigkeit und Literatur des österreichischen Kaiserthums nach seinen mannigfaltigen Sprachen und deren Bildungsstufen*. Στὸ πρῶτο μέρος —τὸ δεύτερο δὲν κυκλοφόρησε— περιέλαβε καὶ τὸ κεφάλαιο «Neugriechische Literatur in der österreichischen Monarchie», 180-207, μιὰ σύντομη ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας, μὲ βιβλιογραφία, ἡ ὁποία ἑστιάζεται κυρίως στὴ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων στὶς αὐστροουγγρικὲς παροικίες. Δὲν γνωρίζουμε τίποτα γιὰ ἕνα ἀνάλογο σχέδιο τοῦ Kopitar. Βιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Sartori στό Wuszbach, *Biographisches Lexikon* 28 (1874), 252-255. Τὰ μὲ Φ. ὑπογεγραμμένα ἄρθρα τῶν ἐτῶν 1814-1815 ἔχουν γραφτεῖ ἀπὸ τὸν Friedrich Ast (1778-1841), ὅπως ὑποστήριξε πειστικὰ ὁ Hans Eichner, «Friedrich Ast und die Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung», *Jahrbuch der deutschen Schiller-Gesellschaft* 4 (1960), 343-357. Ὁ Eichner, σ. 346, ἀποδίδει τὸ ἄρθρο τοῦ 1813 στὸν Kopitar μὲ βάση κυρίως ὑφολογικὰ κριτήρια καὶ τὴν ἀπὸ μία σημείωση διαφαινόμενη γνώση κάποιας σλαβικῆς γλώσσας. Ὅπως ὅμως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ κεφάλαια τῆς Übersicht σχετικὰ μὲ τὴ σλαβόφωνη παραγωγὴ τῆς μοναρχίας, ὁ Sartori ἦταν ἀρκετὰ ἐνημερωμένος σὲ θέματα σλαβικῶν λογοτεχνιῶν καὶ γλωσσῶν.

42. *WALZ*, ὅ.π., 360-361.

λεῖται μὲ ἔργα γραμμένα μόνο στὰ γερμανικὰ ἀλλὰ καὶ στὰ ἰταλικά, στὰ οὐγγρικά, ἀκόμη καὶ στὰ κροατικά»[43].

Στὰ μεγάλα γερμανικὰ περιοδικά, ποὺ διέθεταν πλῆθος συνεργατῶν ἀπὸ ὅλη τὴ Γερμανία, ἡ συνήθεια τῆς ἀνωνυμίας ἢ τῆς ὑπογραφῆς μὲ ἀρχικώνυμα ἐμποδίζει τὴν ἀπόδοση τῶν βιβλιοκρισιῶν στοὺς συγγραφεῖς τους. Ἡ ἔρευνα ἐξάλλου ἐπικεντρώνεται συνήθως στὶς ἐξέχουσες φυσιογνωμίες, ἐνῶ οἱ ἀρθρογράφοι ἦταν πολὺ συχνὰ ἐλάσσονες προσωπικότητες τῶν ἀκαδημαϊκῶν κύκλων[44], γιὰ τὶς ὁποῖες οἱ βιβλιοκρισίες σήμαιναν καὶ μιὰ σημαντικὴ πηγὴ εἰσοδήματος[45].

Γιὰ δύο ἀπὸ τὰ περιοδικὰ ποὺ ἐξετάζουμε ἔχουν δημοσιευτεῖ πίνακες συνεργατῶν. Ὁ Oscar Fambach κατέγραψε τοὺς κριτικούς τοῦ *GgA* μὲ βάση τὶς χειρόγραφες σημειώσεις τοῦ βιβλιοθηκαρίου τοῦ Göttingen Reuss γιὰ τὴν περίοδο 1769-1836 στὰ περιθώρια τοῦ ἀντιτύπου του[46]. Ὁ Karl Bulling βασίστηκε γιὰ τὸν κατάλογο τοῦ *JALZ* (1804-1833) στὶς καταστάσεις παραλαβῆς τῶν ἄρθρων[47]. Ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς πίνακες εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε τοὺς συνεργάτες ποὺ ἔγραφαν γιὰ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο[48].

Τὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέτουμε γιὰ τοὺς κριτικοὺς τοῦ περιοδικοῦ *ALZ* (Jena) καὶ τοῦ *ALZ* (Halle), ποὺ θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς συνέχεια τοῦ πρώτου[49], εἶναι περιορισμένα. Καὶ στὰ δύο, ὅλες οἱ ἀναφορὲς σὲ ἑλληνικὲς ἐκδόσεις εἶναι ἀνώνυμες, καὶ οἱ ἔρευνες γιὰ δεδομένα ἀντίστοιχα μὲ τὰ ἄλλα περιοδικὰ δὲν ἔχουν προχωρήσει ἀρκετά[50].

---

43. Ibrovac, *ὅ.π.*, 285-286.

44. Obenaus, ὅ.π., 19.

45. Ὁ Immanuel Bekker στὴν ἀρχὴ τῆς καριέρας του συμπλήρωνε τὸ εἰσόδημά του μέ βιβλιοκρισίες στό *JALZ*, *Allgemeine Deutsche Biographie*, 2, 301.

46. Oscar Fambach, *Die Mitarbeiter der Göttingischen gelehrten Anzeigen 1769-1836. Nach dem mit den Beischriften des Jeremias David Reuss versehenen Exemplar der Universitätsbibliothek Tübingen*, Tübingen: Universitäts-bibliothek 1976. Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴν κ. Heidemarie Griewatz τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Tübingen γιὰ τὴν ὑπόδειξη τοῦ καταλόγου τοῦ Fambach.

47. Karl Bulling, *Die Rezensenten der Jenaischen Allgemeinen Literaturzeitung im ersten (- dritten) Jahrzehnt ihres Bestehens*, I. 1804-1813, II. 1814-1823, III. 1824-1833, Claves Jenenses, τ. 11 (1962), 12 (1963) καί 13 (1965).

48. Βλ. σύντομα βιογραφικὰ στοιχεῖα καὶ βιβλιογραφία γιὰ τοὺς ὡς τώρα γνωστοὺς κριτικοὺς ἑλληνικῶν βιβλίων *ἐδῶ*, σ. 141-144.

49. Τὸ περιοδικὸ *Allgemeine Literatur-Zeitung* ἐκδόθηκε τὸ 1785 στὴν Ἰένα καὶ κατάφερε σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα νὰ γίνει τὸ πιὸ πετυχημένο στό εἶδος του. Ὑπῆρξε σταθερὸς ὑποστηρικτὴς τῶν διαφωτιστικῶν ἰδεῶν καὶ συνέτεινε στὴ διάδοση τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας. Μετὰ ἀπὸ ἐσωτερικὲς διαφωνίες ἡ συντακτικὴ ὁμάδα διασπάστηκε τὸ 1803. Ὁ ἱδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ C. G. Schütz ἵδρυσε στὴν Halle τὸ *ALZ* (Halle), ποὺ συνέχισε στά ἀρχικὰ πλαίσια καὶ θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς διάδοχο περιοδικό. Οἱ ρομαντικοὶ ποὺ εἶχαν ἀποσχιστεῖ, κυρίως ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν ἀδελφῶν Schlegel, ἐξέδωσαν, μὲ παρότρυνση ὅμως καί τῶν ἐκπροσώπων τοῦ κλασικισμοῦ, Goethe καί Schiller, στὴν Ἰένα τὸ *JALZ*. Καὶ τὰ δύο περιοδικὰ εἶχαν κυκλοφοριακὴ ἐπιτυχία καὶ σταμάτησαν νὰ ἐκδίδονται τὸ 1848-1849. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς διάσπασης τοῦ περιοδικοῦ βλ. Naumann, *ὅ.π.*, κυρίως τὸ πρῶτο μέρος.

50. Obenaus, ὅ.π., 18.

Οἱ ἐκδόσεις κλασικῶν κειμένων ἀπὸ τὸν Κοραῆ ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν βιβλίων ποὺ παρουσιάζονται στὸ *GgA*. Ἀλλὰ καὶ στὶς ὑπόλοιπες βιβλιοκρισίες ὁ Κοραῆς μνημονεύεται συχνὰ ὡς ἡ ἡγετικὴ φυσιογνωμία στὴν ἀνάκαμψη τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι ἡ παρουσίαση τριῶν λογοτεχνικῶν ἔργων σὲ ἕνα περιοδικὸ ποὺ ἀφιέρωνε πολὺ περιορισμένο χῶρο στὴ λογοτεχνία: τῶν *Λυρικῶν* τοῦ Χριστόπουλου, τῶν *Ποιημάτων* τοῦ Σακελλαρίου καὶ τῶν *Εἰδυλλίων* τοῦ Καραθεοδωρῆ. Πρόκειται γιὰ βιβλιοκρισία τοῦ Fr. Bouterwe(c)k, ὁ ὁποῖος ἔδωσε μιὰ γενικότερη ὤθηση στὴν κριτικὴ λογοτεχνικῶν ἔργων[51].

Ὁρισμένες βιβλιοκρισίες ἀπὸ τὸ *GgA* ἔχουν μεταφραστεῖ καὶ δημοσιευτεῖ στὸν *Λόγιο Ἑρμῆ*, συνήθως χωρὶς ἰδιαίτερα σχόλια[52]. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ κριτικὴ τοῦ Ruhkopf (Ρπφ στόν *Λ.Ε.*) γιὰ τὰ *Γραμματικὰ* τοῦ Οἰκονόμου, ποὺ προκάλεσε μία ἐκτενῆ ἀπάντηση καὶ ἀρνητικὴ βιβλιοκρισία τοῦ Κ. Ἀσώπιου (μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἀνδρέας Ἀνδρεόπωλος)[53]. Ὁ Ἀσώπιος δείχνει κατανόηση γιὰ τὴν ἐλλιπῆ πληροφόρηση τοῦ γερμανοῦ λογίου ποὺ τὸν ὁδήγησε σὲ ἐσφαλμένες ἐκτιμήσεις, καὶ θεωρεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἐπανορθώσει ὁρισμένα λάθη του. Στὸ τρίτο μέρος τοῦ ἄρθρου του, ἐξάλλου, ἀναφέρει ὅτι «ὁμογενὴς λόγιος, σπουδάζων εἰς τὰς Ἀκαδημίας τῆς ἀρκτικῆς Γερμανίας» —προφανῶς ο ἴδιος— «πρὸ πολλοῦ ἑτοιμάζει διεξοδικὴν ἐπίκρισιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγράμματος»[54]. Ὁ Κοραῆς σὲ ἐπιστολή του τῆς 3 Νοεμβρίου 1820 πρὸς τὸν Κ. Κοκκινάκη εἶχε θεωρήσει τὴ δημοσίευση τῆς κριτικῆς, καὶ μάλιστα «χωρὶς καμμίαν σημείωσιν», ἄκαιρη. «Νὰ κατακρίνῃ τις (καὶ μὲ πικρίαν ὄχι ὀλίγην) τὸν Οἱ*** εἰς καιρὸν ὅταν καταδιώκεται ἀπὸ Ταρτούφους, εἶναι τὸ αἰσχρὸν καὶ ἄνανδρον "Κειμένῳ ἐπεμβαίνειν"». Ἐξάλλου ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος οἱ ταλαιπωρημένοι ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια τῆς Σμύρνης, «τόσον πικρὰ κριθέντες δύο προφέσσορες (ἐν. οἱ Οἰκονόμος καὶ Κούμας)», νὰ περάσουν γιὰ λόγους ἐκδίκησης στὴν παράταξη τῆς *Καλλιό-*

51. Ὅ.π., 44.

52. Τὸ τεῦχος 18/15 Σεπτεμβρίου τοῦ 1816 εἶναι σχεδὸν ὁλόκληρο ἀφιερωμένο σὲ μεταφράσεις βιβλιοκρισιῶν ἀπὸ τὸ *GgA*. Περιλαμβάνει τὶς ἑξῆς τέσσερεις, ὅλες ἀπὸ τὸν Ruhkopf: 1813, *Πλουτάρχου βίοι παράλληλοι*, *Λ.Ε.*, 311-319· 1814, *Α΄ ραψωδία τῆς Ἰλιάδος*, *Λ.Ε.*, 319-322· 1815, *Ρητορικὴ* τοῦ Ν. Βάμβα, *Λ.Ε.*, 322-324· 1815, *Ρητορικὴ* τοῦ Κ. Οἰκονόμου, *Λ.Ε.*, 324-325. Τεῦχος 20/15 Ὀκτωβρίου 1816, 347-350, μετάφραση τῆς βιβλιοκρισίας τοῦ Ruhkopf (1813) γιὰ τὸ *Λεξικὸ* τοῦ Γαζῆ. Τεῦχος 15/1 Αὐγούστου 1818, 417-419, μετάφραση τῆς κριτικῆς τῶν *GgA* (1818) γιὰ τὸ *Περὶ ἀέρων* τοῦ Κοραῆ ἀπὸ τὸν Φ. Μαῦρο. Τεῦχος 1/1 Ἰανουαρίου 1821, 39-44, ἐπιστολὴ Λ.<ιβέριου Κ.> [Ε. Φραγκίσκος, εὑρετήρια *Λ.Ε.*] γιὰ τὸν Fr. Bouterwe(c)k καὶ τὴν βιβλιοκρισία του τῶν *Μαθημάτων* τοῦ Ἀσωπίου. Γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἔδειχναν οἱ Ἕλληνες γιὰ τὶς κρίσεις τῶν Εὐρωπαίων βλ. ἐνδεικτικὰ τὸ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Ζηνοβίου Πὼπ πρὸς τὸν Δημήτριο Σχινᾶ, *Λ.Ε.*, 12, 15 Ἰουνίου 1816, 207-211.

53. *Λ.Ε.*, 1820, 8/15 Ἀπριλίου, 213-215, μετάφραση τῆς κριτικῆς τοῦ Ruhkopf. Τὸ ἄρθρο τοῦ Ἀσωπίου, 215-228· 9/1 Μαΐου, 241-249 καὶ 19/1 Ὀκτωβρίου, 571-588. Τὴν ταύτιση Ἀνδρεοπώλου μὲ Ἀσώπιο ἔκανε ὁ Ε. Φραγκίσκος, βλ. Α. Πολίτης, *Ἡ ἀνακάλυψη τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν*, Ἀθήνα 1984, 152, σημ. 46.

54. *Λ.Ε.*, ὅ.π., 571.

πης[55]. Ἐξαιτίας ἴσως τῆς παρέμβασης αὐτῆς τοῦ Κοραῆ ματαιώθηκε καὶ ἡ προγραμματισμένη ἀπὸ τὸν Ἀνδρεόπωλο (Ἀσώπιο) ἔκδοση ἐκτενέστερου κριτικοῦ ἔργου κατὰ τῶν *Γραμματικῶν* τοῦ Οἰκονόμου.

Στὰ περιοδικὰ *ALZ* (Jena καὶ Halle) καὶ *JALZ* ἐμφανίζεται καὶ πάλι τὸ σχῆμα τοῦ *GgA*, μὲ τὸν βασικὸ κορμὸ τῶν ἄρθρων νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ βιβλιοκρισίες, συχνὰ ἐκτενέστατες, κοραϊκῶν ἐκδόσεων. Ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ κριτικοὶ τὰ «Προλεγόμενα». Στὸ *GgA* ἕνα τμῆμα τῆς βιβλιοκρισίας εἶναι πάντα ἀφιερωμένο στὶς συμβουλὲς τοῦ Κοραῆ πρὸς τοὺς συμπατριῶτες του καὶ γενικότερα στὴν «ἀναγέννηση» τῶν Ἑλλήνων. Ἀντίθετα στὸ *JALZ*, καὶ σὲ μικρότερο βαθμὸ στὸ *ALZ* (Halle), ἡ κριτικὴ ἐπικεντρώνεται στὴν κυρίως ἔκδοση. Πληροφορίες γιὰ τὶς ἐκδοτικὲς καὶ γενικὰ ἐκπαιδευτικὲς προσπάθειες τῶν Ἑλλήνων περιέχονται σὲ ἄρθρα γιὰ ἄλλες ἐκδόσεις, καθὼς καὶ στὶς σύντομες εἰδήσεις τοῦ Intelligenzblatt. Κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν εἶναι ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὴ Βιέννη. Ὁ συντάκτης τῶν βιβλιοκρισιῶν γιὰ τὸν Γαζῆ στὸ *ALZ* (Halle) (1811-1812) ὑπογραμμίζει τὴ σημασία τῶν εἰδήσεων γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὴ Βιέννη, ὅπου «ὄχι μόνο ὑπάρχει ἕνα ἰδιαίτερο τυπογραφεῖο (τὸ πρώην Βεντότη καὶ τώρα Zweck) ἀλλὰ εἶναι καὶ πολὺ δραστήριο. Ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ γενναιόφρονες λογίους εἶναι ἱερέας τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας στὴ Βιέννη, ὁ κ. Ἀρχιμανδρίτης Γαζῆς»[56]. Ἡ προσωπικὴ γνωριμία μὲ τὸν Γαζῆ διαφαίνεται καὶ στὸ σχόλιο τοῦ συντάκτη ὅτι «δὲν ἔχει ξανακούσει νὰ μιλιοῦνται τὰ ἑλληνικὰ τόσο ὄμορφα καὶ μὲ τέτοια λεπτότητα» (so schön und delicat)[57]. Δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ πρόκειται γιὰ συνεργασία τοῦ Kopitar· ἡ ἐκτενὴς βιβλιοκρισία γιὰ τὸ *Λόγιο Ἑρμῆ* τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὰ ἄρθρα τοῦ Kopitar στὸ *ALK* ἐνισχύει μιὰ τέτοια πιθανότητα παρὰ τὶς ὑφολογικὲς διαφορές.

Ἰδιαίτερη κατηγορία δημοσιευμάτων σὲ ὅλα τὰ περιοδικὰ ἀποτελοῦν οἱ κριτικὲς τῶν ἐκδόσεων τοῦ C. Iken. Παρότι δὲν πρόκειται γιὰ ἑλληνικὲς ἐκδόσεις,

---

55. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ἔκδ. Ο.Μ.Ε.Δ., Δ΄, 1982, ἐπιστολὴ 882, σ. 268-269. Ἀφορμὴ γιὰ τέτοιου εἴδους ἀνησυχίες εἶχαν δώσει φῆμες γιὰ δημοσίευση ἐπιστολῆς τοῦ Κούμα στὴν *Καλλιόπη*, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἀναστατωμένα σχόλια τοῦ Κοραῆ σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν Ἰάκ. Ρώτα, *ὅ.π.*, ἐπιστολὴ 870, σ. 244-245. Ἀπὸ ἔλεγχο στὴν *Καλλιόπη* προκύπτει ὅτι ὁ Κούμας δὲν δημοσίευσε, ἐπώνυμα τουλάχιστο, οὔτε ἐπιστολὴ οὔτε κάποιο ἄλλο ἄρθρο. Γιὰ τὴν τελευταία φάση τῶν συγκρούσεων στὸ σχολεῖο τῆς Σμύρνης, βλ. Φ. Ἠλιού, *Κοινωνικοὶ ἀγῶνες καὶ Διαφωτισμός. Ἡ περίπτωση τῆς Σμύρνης (1819)*, Ἀθήνα 1986, κυρίως τὶς σελίδες 35 κ.ἑ., ὅπου οἱ μαρτυρίες γιὰ τὴ συνέχιση τῶν βιαιοτήτων τὸ 1820 καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε ἐνημερωθεῖ ὁ Κοραῆς καὶ στὴ συνέχεια ὁ Κοκκινάκης γιὰ τὰ γεγονότα. Γιὰ τὴ συνεργασία τοῦ Ἀσωπίου μὲ τὸ *Λ.Ε.* τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βλ. καὶ τὶς ἐπιστολὲς Φαρμακίδη πρὸς Ἀσώπιο ποὺ δημοσίευσε ἡ Αἰκ. Κουμαριανοῦ, «Θεόκλητος Φαρμακίδης πρὸς Κωνσταντῖνο Ἀσώπιο, 1819-1832», *Πρακτικὰ Δ΄ Πανιονίου Συνεδρίου*, Α΄, στὰ *Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ* 23 (1980), 100-194, ἐπιστολὲς 1 καί 2.

56. *ALZ* (Halle), 1811, 154, 6 Ἰουνίου, στ. 273.

57. *Ὅ.π.*, 279-280.

ἀλλὰ γιὰ ἀποσπασματικὲς μεταφράσεις ἑλληνικῶν κειμένων, θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ συμπεριλάβουμε ἐδῶ τὶς σχετικὲς βιβλιοκρισίες γιατὶ περιέχουν ἐκτενεῖς ἀναφορὲς στὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ κίνηση. Ἐξάλλου τὰ βιβλία τοῦ Iken, καὶ ἰδιαίτερα ἡ *Λευκοθέα*, ἀποτέλεσαν γιὰ τὸ γερμανόφωνο κοινὸ μιὰ ἀπὸ τὶς κύριες πηγὲς πληροφοριῶν γιὰ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο, παρὰ τὴν αὐστηρὴ κριτικὴ ποὺ εἶχαν ὑποστεῖ γιὰ τὸν ἀνοργάνωτο τρόπο παρουσίασης τῶν περιεχομένων[58].

Αὐτὸ ποὺ θὰ πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ προσεχτεῖ, εἶναι νὰ μὴν ἐπεκταθοῦν τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ κάθε περιοδικοῦ στὴν ἑρμηνεία τῆς ἀρθρογραφίας γιὰ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο. Παρότι δηλαδὴ τὰ *JALZ* καὶ *WALZ* θεωροῦνται, σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ στάση τους ἀπέναντι στὴ γερμανικὴ λογοτεχνία, ἐκπρόσωποι τοῦ ρομαντισμοῦ[59], δὲν ὑπάρχουν εὐδιάκριτα στοιχεῖα ποὺ νὰ τὰ διαφοροποιοῦν ἀπὸ τὰ σταθερὰ διαφωτιστικὰ *ALZ* (Halle) καὶ *ALK*. Σημαντικὸ ρόλο παίζουν οἱ διαθέσιμοι συνεργάτες. Ἡ ἴδια ἐλαστικότητα ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ κριτήρια μὲ τὰ ὁποῖα ἐπέλεγε κάποιος ἀρθρογράφος ἕνα περιοδικὸ γιὰ νὰ στείλει τὴ συνεργασία του. Γιὰ τὸν Kopitar γνωρίζουμε ὅτι δημοσίευε, τουλάχιστον στὴ Βιέννη, μὲ κάθε εὐκαιρία, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ γενικότερη τοποθέτηση τοῦ περιοδικοῦ[60]. Ἀπὸ τὸ 1808 ποὺ ἔφθασε στὴ Βιέννη, ὡς τὸ 1836 ποὺ σταμάτησε νὰ δημοσιεύει[61], συνεργάστηκε μὲ τὰ σημαντικότερα δημοσιογραφικὰ ὄργανα, κριτικὰ περιοδικὰ ἀλλὰ καὶ πολιτικὲς ἐφημερίδες[62].

Γιὰ τὸ εἶδος τῶν βιβλίων ποὺ παρουσιάζονται θὰ πρέπει νὰ διακρίνουμε μεταξὺ γερμανικῶν καὶ αὐστριακῶν περιοδικῶν. Στὰ δεύτερα δὲν δίνεται ἰδιαίτερο βάρος στὶς κοραϊκὲς ἐκδόσεις, ἀντίθετα ὑπερτεροῦν οἱ ἐκδόσεις τῆς Βιέννης. Τὰ βιβλία ἐπιλέγονταν ὡς ἕνα βαθμὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἀρθρογράφο, ἀνάλογα μὲ τὰ ἐνδιαφέροντά του. Ὁ Kopitar, γιὰ παράδειγμα, ποὺ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὶς βαλκανικὲς σπουδὲς[63], παρουσίαζε συστηματικὰ βιβλία γιὰ τὴ «ρωμανικὴ» γλώσσα[64].

---

58. Στὴν κριτικὴ τῆς *Εὐνομίας* στὸ *JALZ*, 1828, στ. 42, 9 σημειώνεται ὅτι μὲ τὰ ἐλαττώματα ἀλλὰ καὶ τὴ χρησιμότητα τῆς *Λευκοθέας* εἶχε ἤδη ἀσχοληθεῖ ὁ L. Wachler στὸ *Lehrbuch der Literatur* (1827).

59. Γιὰ τὴν ἀσάφεια τέτοιων χαρακτηρισμῶν μέχρι νὰ μελετηθοῦν τὰ ἄρθρα καὶ οἱ κριτικοὶ στὸ σύνολό τους βλ. καὶ Obenaus, ὅ.π., 19.

60. Pogačnik, ὅ.π., 28.

61. Στὴ Γερμανία τὸ 1837. Βλ. σχετικὰ τὴν ἐργογραφία τοῦ Pogačnik, καθὼς καὶ τὴν αὐτοβιογραφία τοῦ Kopitar, Miklosich, *ὅ.π.*, 13, ὅπου περιγράφει τὴν κόπωσή του ἀπὸ τὶς διάφορες διαμάχες.

62. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀναφέρθηκαν ἐδῶ συνεργάστηκε καὶ στὰ *Deutsches Museum, Österreichischer Beobachter* καὶ *Archiv für Geographie, Historie, Staats - und Kriegskunst*. Ὁ Hafner, *ὅ.π.*, τοποθετεῖ τὴ δημοσιογραφικὴ δραστηριότητα τοῦ Kopitar στὸ πλαίσιο τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας του, τοῦ «αὐστροσλαβισμοῦ».

63. St. Hafner, «Geschichte der österreichischen Slawistik», *Beiträge zur Geschichte der Slawistik in nichtslawischen Ländern*, ἐκδ. Josef Hamm καί Günter Wytrzens, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Βιέννη 1985, 32.

64. Βλ. ἐδῶ, Κατάλογος δημοσιευμάτων. Στὸ *WALZ* ἡ *Γραμματική* τοῦ Μποϊατζῆ παρουσιάστηκε

Οἱ περισσότερες ἐκδόσεις ἐξάλλου δὲν κυκλοφοροῦσαν, ὅπως φαίνεται, πέρα ἀπὸ τὶς ἑλληνόφωνες περιοχὲς καὶ γίνονταν ἀντιληπτὲς μόνο στὸν τόπο ἔκδοσής τους[65].

Ἡ πλειοψηφία τῶν δημοσιευμάτων γιὰ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο ἐμφανίζεται στὶς δύο πρῶτες δεκαετίες τῆς περιόδου ποὺ ἐξετάζουμε. Ἀντίθετα, στὴ δεκαετία 1821-1830 ὑπερτεροῦν σαφῶς οἱ βιβλιοκρισίες ταξιδιωτικῶν βιβλίων, φιλελληνικῶν προκηρύξεων, ἡμερολογίων φιλελλήνων καὶ ἱστορικῶν ἐκδόσεων γιὰ τὸ νεότερο Ἑλληνισμό[66]. Ὡς τὸ 1833 δὲν ἐμφανίζεται καμιὰ ἔκδοση ἀπὸ ἑλλαδικὸ τυπογραφεῖο, πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι τὸ κύκλωμα πληροφόρησης ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ, σὲ συνάρτηση μὲ τὴ δραστηριότητα τῶν ἐκδοτικῶν κέντρων τοῦ παροικιακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀποσαθρώθηκε μὲ τὴν ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὴ δημιουργία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ φθίνουσα δραστηριότητα τῶν παλαιῶν ἐκδοτικῶν κέντρων καὶ ἡ σταδιακὴ μεταφορὰ τῆς ἐκδοτικῆς κίνησης στὴν Ἑλλάδα, καθρεφτίζεται σὲ μία σχεδὸν ὁλοκληρωτικὴ ἀπουσία τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν γερμανόφωνων περιοδικῶν μετὰ τὸ 1828.

καὶ ἀπὸ δεύτερο συντάκτη, κάτι ποὺ γινόταν συνήθως γιὰ ἔργα γνωστῶν συγγραφέων ἢ γιὰ ἐπίμαχα θέματα.

65. Βλ. καὶ *WALZ*, 1813, 23, 19 Μαρτ., 362, ὅπου διατυπώνεται αὐτὸ τὸ πρόβλημα.

66. Μερικὴ καταγραφὴ σχετικῶν δημοσιευμάτων ἀπὸ τὴν Quack - Eustathiadis, *ὅ.π.*, καὶ τὸν Horst Röhling, «Unterstützung für die Griechen in deutschen Zeitschriften der 20er Jahre des 19. Jh. s», *Hellenika*, Jahrbuch 1975, 42-50, καὶ «Mesolongion und sein publizistisches Echo», *Folia Neohellenika* 3 (1981), 84-103.

1025 **Wiener** 1026

Allgemeine Literaturzeitung.

Nro. 65. Freytag, den 13. August 1813.

Griechische Literatur.

Ὁμήρ. Ιλιὰς μετὰ παλαιᾶς παραφράσεως ἐξ ἰδιοχείρ. τῦ Θεοδώρ. Γαζῆ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθείσης, ἧ προστίθεται καὶ Βατραχομυομαχία σὺν τῇ ἰδίᾳ παραφράσει ἐκδοθεῖσα τὸ δεύτερον παρὰ Νικολ. Θητέως τῦ ἐκ τῆς Κύπρ. Τόμοι δ. ἐν Φλωρεντίᾳ 1811 bey Carli.

Die Neugriechen sind in dem letzten Viertel des verflossenen Jahrhunderts von einem lobenswürdigen Eifer beseelet worden, durch Ausbildung ihrer Seelenkräfte und Aufklärung sich allmählig der Achtung wieder zu nähern, die ihre Vorältern bey allen gebildeten Nationen von jeher genofsen, und wovon sie Unterdrückung und Barbarey so lange entfernt hielt. Sie betreiben diefs edle Unternehmen mit einem rastlosen Bestreben; und wenn sie auf diese Weise forttahren, und nicht auf halbem Wege stehen bleiben, so läfst sich mit Grund erwarten, dafs sie, bey der gelinderen Regierungsbehandlung, welche die politischen Verhältnisse und Zeitumstände auch in ihrem Vaterlande herbeygeführt haben, durch Ausharrung ihr Ziel endlich erreichen werden, und Apoll mit den Musen und mit Minerva, in ihre classische Heimath einst wieder zurückkehren wird, besonders da den Griechen ihre Sprache, die sich ungeachtet der langen ungünstigen Einflüsse barbarischer Jahrhunderte in dem gröfsten Theil ihres Wörterschatzes erhalten hat, ihnen diefs Unternehmen mehr als irgend einem andern Volke erleichtert. Aber freylich ist die Laufbahn noch lang und voll Schwierigkeiten; doch was überwindet nicht Eifer, Fleifs, Liebe zu Kenntnissen, Aufmunterung durch das Beyspiel ihrer Vorfahren, Unterstützung durch die Edlen und Reichen ihres Volkes, Aussicht auf die Achtung aller aufgeklärten Nationen? Was sie bisher zur Erreichung dieser Absicht gethan haben, und noch thun, hat schon viele gute Wirkungen hervorgebracht, und verdienet alles Lob. Sie errichten Schulen, und Akademien, oder geben ihnen eine zweckmäfsigere Einrichtung, so in Bukarest, Corfu, Smyrna, Rydoniä u. a. m.; ihre Bischöfe und reicheren Kaufleute befördern gelehrte Unternehmungen auf eine grofsmüthige Art; in Testamenten werden Summen zu Stiftungen von Schulen und Besoldungen von Lehrern ausgesetzt; sie übersetzen die besseren Werke aus verschiedenen Sprachen der neueren Völker; lassen die alten Schriftsteller ihrer Nation auflegen, theilen sie ihren Landsleuten unentgeltlich aus, wie die Brüder *Zosima*, und verbreiten sie überall, wo Griechen sich aufhalten. Sie geben Journale für die Literatur heraus, worin sie ihrem Volke bessere Kenntnisse in verschiedenen Fächern der Wissenschaften, Alterthumskunde, Geschichte, Physik, Grammatik, Poesie, Rhetorik u. s. f. beyzubringen suchen; so der Ερμῆς λόγιος, den der ehrwürdige und gelehrte Archimandrit *Anthimos Gazes* in Wien gegründet, welcher auch ein Lexicon für die Neugriechen in 3 Bänden in 4. diesen Herbst geendigt haben wird. Sie besuchen die aufgeklärtesten Völker und berühmtesten Akademien derselben, machen sich mit allen neuren Fortschritten der Wissenschaften bekannt, und theilen sie ihren Landsleuten wieder in Schriften mit, wie der vortreffliche *Coray* in Paris u. a. m. Auch hier in Wien befinden sich mehrere Griechen der Studien wegen, und was für das Fach der griechischen Literatur hier noch gethan wird, geschieht durch sie. In unsern Schulen und Akademien wird sie vielleicht in 10 oder 12 Jahren zum blofsen mechanischen Lesen nach der unrichtigen erasmischen Aussprache, und zum mechanischen Auswendiglernen einiger Seiten Übersetzung, die von einem Semester zum andern nachgeschrieben werden, herabgesunken seyn, und Österreich, dem es beynahe in allen Wissenschaften an vorzüglichen Köpfen und rühmlich bekannten Schriftstellern nicht fehlet, wird im Fa-

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ*

ΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ	ΚΡΙΤΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
1801		
«Französische Literatur» [ἀναφορές στόν Α. Κοραῆ]	ἀνώνυμος	*ALZ-J* (IB) I/13, 24 Ἰανουαρίου 1801, στ. 105 κ.ἑξ.
Ἱπποκράτους, *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1800)	ἀνώνυμος [=C. G. Heyne]	*GgA* II/92, 8 Ἰουνίου 1801, σ. 917-920
1802		
Νικόδημου Ἁγιορείτη, *Ἐγχειρίδιον συμβουλευτικὸν* (Βιέννη 1801)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* I/4, Ἰανουάριος 1802, στ. 30-31
Κοτζεβοῦ, *Ἡ ἑκούσιος θυσία* (Βιέννη 1801)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* I/7, Ἰανουάριος 1802, στ. 56
Κοτζεβοῦ, *Οἱ Κόρσαι...* (Βιέννη 1801)· *Μισανθρωπία...* (Βιέννη 1801)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* I/8, Ἰανουάριος, 1802, στ. 64
Fénélon, *Τύχαι Τηλεμάχου*, μτφρ. Δ. Γοβδελᾶ (Βούδα 1801)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* I/27, Ἀπρίλιος 1802, στ. 210-212
[εἰδήσεις:] ἐπιστολὴ Ν. Λογάδη πρὸς Α. Γαζῆ γιὰ ἀνασκαφὲς Ἄγγλων στὴν Κόρινθο	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* (IB) I/6, Μάϊος 1802, στ. 46
Εὐγ. Βούλγαρη, *Ἀδολεσχία Φιλόθεος* (Βιέννη 1801)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* I/41, Ἰούνιος 1802, στ. 321-323
Θ. Γαζῆ, *Τὸ τέταρτον ἤτοι τὸ Συντακτικὸν* (Βενετία 1802)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* II/58, Ἰούλιος 1802, στ. 460-461
Joannides, *Physiologiae* (Hallae 1801)	ἀνώνυμος	*ALZ-J* III/249, 2 Σεπτ. 1802, στ. 519-520
Κοτζεβοῦ, *Μισανθρωπία...* (Βιέννη 1801)· *Ἡ ἑκούσιος θυσία...* (Βιέννη 1801)· *Οἱ Κόρσαι* (Βιέννη 1801)	ἀνώνυμος	*ALZ-J* (IB) III/153, 4 Σεπτ. 1802, στ. 124
Et. Clavier, *Lettre à Coray* [Paris]	ἀνώνυμος	*ALZ-J* IV/318, 10 Νοεμ. 1802, στ. 327-328

* Ἀποδελτιώνονται τά ἀκόλουθα περιοδικά: 1) *Allgemeine Literatur-Zeitung*, Halle (*ALZ-H*), 2) *Allgemeine Literatur-Zeitung*, Jena (*ALZ-J*), 3) *Annalen der Literatur und Kunst ALK*), 4) *Göttingische gelehrte Anzeigen (GgA*), 5) *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung (JALZ*), 6) *Wiener Allgemeine Literatuzeitung (WALZ).* Τὸ *Annalen der Literatur und Kunst* ἐμφανίζεται μὲ τοὺς ἑξῆς τίτλους: *Annalen der österreichischen Literatur herausgegeben von einer Gesellschaft inländischer Gelehrten*, 1802-1805· *Neue Annalen der Literatur des österreichischen Kaiserthums*, 1807-1808· *Annalen der Literatur und Kunst in dem österreichischen Kaiserthum*, 1809· *Annalen der Literatur und Kunst des In - und Auslandes*, 1810· *Annalen der Literatur und Kunst in dem österreichischen Kaiserthum*, 1811-1812.

Μὲ IB συντομογραφεῖται τὸ Intelligenzblatt καὶ μὲ EB τὰ Ergänzungsblätter.

ΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ	ΚΡΙΤΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
1803		
[εἰδήσεις:] θάνατος τοῦ Ἐμμανουήλ Σαρῆ τοῦ Τενεδίου· βιογραφικὸ	ἀνώνυμος	*ALK* (IB) I/14, Ἀπρίλιος 1803, στ. 91
ἐπιστολὴ Ν. Λογάδη πρὸς Α. Γαζῆ (σχολὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* (IB) I/15, Μάϊος 1803, στ. 120
Γ. Χρισοβελόνη, *Ὁμιλία φυσιολογική* (Βιέννη 1802)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* II/49, Ἰούλιος 1803, στ. 392
Condillac, *Ἡ Λογική*, μετάφρ. Δ. Φιλιππίδη (Βιέννη 1801)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* II/50, Ἰούλιος 1803, στ. 397-398
G. Grandi, *Σύνοψις τῶν κωνικῶν τομῶν*, μετάφρ. Σπ. Ἀσάνη (Βιέννη 1802)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* II/53, Ἰούλιος 1803, στ. 424
Ἰω. Μαρμαροτούρη, *Ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ Τεργεστίου* (Τεργέστη 1800) — *Βίος καὶ κατορθώματα Κόμητος Σωβαρὸφ* (Τεργέστη 1799)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* II/61, Ἰούλιος 1803, στ. 487-488
Κορνηλίου Νέπωτος, *Βίοι τῶν ἐξόχων Ἡγεμόνων*, ἔκδ. Σπ. Βλαντῆ (Βενετία 1801)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* II/73, Σεπτέμβριος 1803, στ. 584
Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, *Περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου* (Βιέννη 1802)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* II/83, Ὀκτώβριος 1803, στ. 664
Μακαρίου Καβαδία, *Λόγος παραινετικός* (Βενετία 1802)	ἀνώνυμος [=F. K. Alter]	*ALK* II/84, Ὀκτώβριος 1803, στ. 671-672
1804		
Ἱπποκράτους, *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1801)	ἀνώνυμος	*ALZ-J* III/318, 6 Νοεμβρίου 1804, στ. 279-302
1805		
Ἡλιοδώρου, *Αἰθιοπικῶν βιβλία δέκα*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1804)	ἀνώνυμος [=Heyne]	*GgA* I/3, 5 Ἰανουαρίου 1805, σ. 26-30
Ἱπποκράτους, *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1800)	N.A.A. [=Noeldeke]	*JALZ* I/61, 13 Μαρτίου 1805, στ. 481-488 καὶ I/62, 14 Μαρτ. 1805, στ. 489-490
Α. Γεώργιεβιτς, *Μικρὰ Κατήχησις* (Raab 1801)	ἀνώνυμος	*ALK* I, Μάρτιος 1805, σ. 139-140

Ζηνοβίου Πώπ, *Μετρική* (Βιέννη 1803)	ἀνώνυμος	*ALK* I, Μάρτιος 1805, σ. 187-192
Fourcroy, *Χημική Φιλοσοφία*, μετάφρ. Μανασσῆ Ἠλιάδη (Βιέννη 1802)	ἀνώνυμος	*ALK* II, Αὔγουστος 1805, σ. 81-83
Ἡλιοδώρου, *Αἰθιοπικῶν βιβλία δέκα*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1804)· Λόγγου, *Ποιμενικά*, ἔκδ. Κοραῆ (Παρίσι 1802) — Codrika, *Observations...* (Παρίσι 1803)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* (IB) III/171, 2 Νοεμ. 1805, στ. 1410-1411, 1413
1806		
Πολυζώη Κοντοῦ, *Ἐποποιΐα εἰς τὰς Ἀριστείας... Ναπολέον Βοναπάρτε* (Παρίσι 1802)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* (IB) I/38, 5 Μαρτίου 1806, στ. 297-300
Ἐπιστολάριον (Κωνσταντινούπολη 1804)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* II/172, 19 Ἰουλίου 1806, στ. 133-136
Α. Κοραῆ, *Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη* [εἰδήσεις]	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) III/70, 6 Αὐγούστου 1806, στ. 579
Α. Κοραῆ, *Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη* [εἰδήσεις]	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) III/77, 23 Αὐγούστου 1806, στ. 638
Νεόφυτου Δούκα, ἔκδ. *Θουκυδίδη*, τ. Α΄-Ι΄ (Βιέννη 1805-1806)	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) IV/92, 1 Ὀκτωβρίου 1806, στ. 755-756
Ἡλιοδώρου, *Αἰθιοπικῶν βιβλία δέκα*, ἔκδ. Κοραῆ, (Παρίσι 1804)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* II/261 καὶ 262, 7 καὶ 8 Νοεμβρίου 1806, στ. 209-216, 217-220
Δ. Ἀλεξανδρίδη, μτφρ. Γολδσμίθ, *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος* (Βιέννη 1806)	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) IV/111, 13 Δεκεμβρίου 1806, στ. 915
1807		
Ἡλιοδώρου, *Αἰθιοπικῶν βιβλία δέκα*, ἔκδ. Κοραῆ (Παρίσι 1804)· Α. Κοραῆ, *Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης* (Παρίσι 1805)	Δμ [=B.G. Weiske/Im. Bekker]	*JALZ* II/133 καὶ 134, 8 καὶ 9 Ἰουνίου 1807, στ. 449-456, 457-461
1808		
Δ. Ἀλεξανδρίδη, ἔκδ. *Ἀμπουλφέδα* (Βιέννη 1807)	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) I/6, 3 Φεβρουαρίου 1808, στ. 44
Ἱστορία τῆς Βλαχίας (Βιέννη 1806)	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) I/17, 23 Μαρτίου 1808, στ. 139
[εἰδήσεις:] διορισμὸς τοῦ Χαρίτωνος Ραφαὴλ Πόποβιτς ὡς διδασκάλου στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο τῆς Βιέννης		*JALZ* (IB) II/27, 4 Μαΐου 1808, στ. 217

ΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ	ΚΡΙΤΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
1810		
[εἰδήσεις:] Ἰόνιος Ἀκαδημία		*ALK* (ΙΒ) I, Φεβρουάριος 1810, σ. 363
Γ. Κ. Ρόζια, *Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ρωμαίων* (Πέστη 1808)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar?]	*ALK* I, Μάρτιος 1810, σ. 398-406
M. Zallony, Voyage à Tine (Παρίσι 1808)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* ἀρ. 113, 25 Ἀπριλίου 1810, στ. 902-904
Α. Κοραῆ, ἔκδ. Ἰσοκράτους, *Λόγοι*, τ. Α΄-Β΄ (Παρίσι 1807)· ἔκδ. Πλουτάρχου, *Βίοι Παράλληλοι*, τ. Α΄-Β΄ (Παρίσι 1809-1810)· ἔκδ. Πολυαίνου, *Στρατηγήματα* (Παρίσι 1809)	R.M.R. [=Im. Bekker]	*JALZ* ἀρ. 183, 9 Αὐγούστου 1810, στ. 257-264· 184, 10 Αὐγ., στ. 265-272· 185, 11 Αὐγ., στ. 273-280· 186, 13 Αὐγ., στ. 281-288· 187, 14 Αὐγ., στ. 289-296· 188, 15 Αὐγ., στ. 297-301
Geographie de Strabon, γαλλικὴ μετάφρ. Κοραῆ κ.ἄ., τ. Α΄-Β΄ (Παρίσι 1809)	ἀνώνυμος [=C. G. Heyne]	*GgA* II/137, 27 Αὐγούστου 1810, στ. 1361-1365
Ἀν. Γεωργιάδη, *Ἀντιπανάκεια* (Βιέννη 1810)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* III/319, 19 Νοεμβρίου 1810, στ. 645-646
1811		
Μύθων Αἰσωπείων Συναγωγή, ἔκδ. Κοραῆ (Παρίσι 1810)	S.R.R. [=Schneider]	*JALZ* II/87, 17 Ἀπριλίου 1811, στ. 113-120
Ἄνθ. Γαζῆ, *Λεξικὸν Ἑλληνικόν*, τ. Α΄ (Βενετία 1809)	S.R.E. [=Schneider]	*JALZ* II/115, 21 Μαΐου 1811, στ. 337-344· 116, 22 Μαΐου 1811, στ. 345-346
Ἄνθ. Γαζῆ, *Βιβλιοθήκης Ἑλληνικῆς*, τ. Α΄-Β΄ (Βενετία 1807) — π. *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος* (Βιέννη, Ἰανουάριος - Μάρτιος 1811)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* II/154, 6 Ἰουνίου 1811, στ. 273-280
π. *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος* (Βιέννη, Ἰανουάριος - Ἀπρίλιος 1811)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*ALK* II, Ἰούνιος 1811, στ. 257-288
Ἄνθ. Γαζῆ, *Λεξικὸν Ἑλληνικόν*, τ. Α΄ (Βενετία 1809)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* II/191, 16 Ἰουλίου 1811, στ. 581-582
π. *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος* (Βιέννη 1811)	S.R.F. [=Schneider]	*JALZ* III/164, 19 Ἰουλίου 1811, στ. 134-136

A. Mustoxidi, *Illustrazioni Corcyrese* (Μιλάνο 1811)— Ἀνακάλυψη τοῦ κώδικα τοῦ «Περὶ ἀντιδόσεως» τοῦ Ἰσοκράτη	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) 74, 9 Νοεμβρίου 1811, στ. 587-588
1812		
Νεκρολογία τοῦ Μεσολογγίτη Ἰωάννη Ἀποστόλου [Apostolovits]	ἀνώνυμος	*ALK* (IB) I, Μάρτιος 1812, σ. 422-424
π. *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος* (Βιέννη, Μάϊος - Δεκέμβριος 1812)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*ALK* II, Ἀπρίλιος 1812, σ. 39-70
Γ. Κ. Ρόζια, *Τέχνη τῆς ρωμανικῆς ἀναγνώσεως* (Βούδα 1809)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*ALK* II, Μάϊος 1812, σ. 210-224
π. *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος* (Βιέννη, Ἀπρίλιος - Δεκέμβριος 1811, Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 1812)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* II/69, 20 Ἰουνίου 1812, στ. 545-552
[εἰδήσεις:] Ἰόνιος Ἀκαδημία· προκήρυξη διαγωνισμοῦ	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) III/45, 22 Ἰουλίου 1812, στ. 356
A. Mustoxidi, *Illustrazioni Corcyrese* (Μιλάνο 1811)	ἀνώνυμος	*JALZ* (IB) III/52, 5 Σεπτεμβρίου 1812, στ. 412
Πολ. Κοντοῦ, *Ἀρισταινέτου Ἐπιστολαί* ([Βιέννη] 1803)	ἀνώνυμος	*ALK* III, Σεπτέμβριος 1812, στ. 351-353
1813		
[Περὶ Κοραῆ καὶ τῶν ἔργων του]	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*WALZ* ἀρ. 17, 26 Φεβρουαρίου 1813, στ. 271
Ὁμήρου, *Ἰλιάς*, Ραψωδία Α΄, ἔκδοση Βολισσία [Α. Κοραῆ] (Παρίσι 1811)	Φ. [=F. Sartori(;)]	*WALZ* ἀρ. 23, 19 Μαρτίου 1813, στ. 379-384· 24, 23 Μαρτίου, στ. 379-384
Ἄνθ. Γαζῆ, *Λεξικὸν Ἑλληνικόν*, τ. Α΄ (Βενετία 1809)	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* I/56, 8 Ἀπριλίου 1813, σ. 557-560
[εἰδήσεις:] Ἀναγγέλλεται ἡ προσεχὴς ἔκδοση ἔργου τοῦ Σακελλαρίου γιὰ τὶς Ἑλληνικὲς ἀρχαιότητες	ἀνώνυμος	*WALZ* (IB) ἀρ. 5, Ἀπρίλιος 1813, στ. 40
Ἀν. Γεωργιάδη, *Πραγματεία περὶ τῆς τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων ἐκφωνήσεως* (Παρίσι-Βιέννη-Λειψία 1812)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*WALZ* ἀρ. 48, 15 Ἰουνίου 1813, στ. 768
Ἡλιοδώρου, *Αἰθιοπικῶν βιβλία δέκα*, ἔκδ. Κοραῆ (Παρίσι 1804) — Βειλάνδου, *Ἀγάθων*, μετάφρ. Κ.		

ΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ	ΚΡΙΤΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Κούμα (Βιέννη 1814) — π. *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος* — π. *Ἑλληνικός Τηλέγραφος* — [ἀνακοίνωση τοῦ κ. Ἀλεξ. Βασιλείου]		
Ὁμήρου, *Ἰλιάς*, ἔκδ. Νικολάου Θησέως (Φλωρεντία 1811)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*WALZ* (IB) ἀρ. 13, Ἰούνιος 1813, στ. 101
Ἀν. Γεωργιάδη, *Πραγματεία περὶ τῆς τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων ἐκφωνήσεως* [προσθήκη· πβ. *WALZ*, 15 Ἰουνίου 1813]	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*WALZ* ἀρ. 65, 13 Αὐγούστου 1813, στ. 1025-29
Ἀθ. Χριστόπουλου, *Λυρικά* (Βιέννη 1811)	Δ.	*WALZ* ἀρ. 73, 10 Σεπτεμβρίου 1813, στ. 1164-1168
Α. Κοραῆ, Προλεγόμενα ([Βιέννη] 1815)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*WALZ* ἀρ. 77, 24 Σεπτεμβρίου 1813, στ. 1232
[σχόλιο:] ἡ τύχη τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μνημείων	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*WALZ* (IB) ἀρ. 26, Σεπτέμβριος 1813, στ. 216
Buttmann, *Γραμματική*, μετάφρ. Στ. Οἰκονόμου (Βιέννη 1812)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*WALZ* (IB) ἀρ. 27, Ὀκτώβριος 1813, στ. 2
Πλουτάρχου, *Βίοι Παράλληλοι*, ἔκδοση Α. Κοραῆ, τ. Α΄-Δ΄ (Παρίσι 1809-1812)	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*WALZ* (IB) ἀρ. 30, Ὀκτώβριος 1813, στ. 247-248
Ἀθ. Χριστόπουλου, *Γραμματικὴ τῆς Αἰολοδωρικῆς* (Βιέννη 1805)	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* III/177, 6 Νοεμβρίου 1813, σ. 1761-68
Πλουτάρχου, *Βίοι Παράλληλοι*, ἔκδ. Α. Κοραῆ, τ. Β΄-Δ΄ (Παρίσι 1810-1812)	ἀνώνυμος	*WALZ* ἀρ. 91, 12 Νοεμβρίου 1813, στ. 1456
	R.M.P. [=Im. Bekker]	*JALZ* (EB) I/35, στ. 273-280· ἀρ. 36, στ. 281-288· ἀρ 37, στ. 289-291
1814		
Μιχ. Μποϊατζῆ, *Γραμματικὴ Ρωμανικὴ ἤτοι Μακεδονοβλαχικὴ* (Βιέννη 1813)	ἀνώνυμος [=B. Kopitar]	*WALZ* ἀρ. 12, 11 Φεβρουαρίου 1814, στ. 185-188
Μιχ. Μποϊατζῆ, *Γραμματικὴ Ρωμανικὴ ἤτοι Μακεδονοβλαχικὴ* (Βιέννη 1813)	ἀνώνυμος	*WALZ* ἀρ. 12, 11 Φεβρουαρίου 1814, στ. 188-197
Géographie de Strabon, γαλλικὴ μετάφραση Κοραῆ κ.ἄ., τ. Γ΄ (Παρίσι 1812)	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* I/29, 19 Φεβρουαρίου 1814, σ. 281-288
Arsakis, *De piscium cerebro...* (Halle 1813)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* I/36, Φεβρουάριος 1814, στ. 281-285
Μιχ. Μποϊατζῆ, *Γραμματικὴ Ρωμανικὴ ἤτοι Μακεδονοβλαχικὴ* (Βιέννη 1813)	br. [=J. Dobrovský]	*JALZ* II/69, Ἀπρίλιος 1814, στ. 78-80

Ὁμήρου, *Ἰλιάς*, Ραψωδία Α΄, ἔκδοση Βολισσία [Α. Κοραῆ] (Παρίσι 1811) — *Θουκυδίδης*, ἔκδ. Σπ. Βλαντῆ (Βενετία 1802) — Δ. Ἀλεξανδρίδη, *Συλλογῆς τῶν ἐν ἐπιτομῇ τοῖς πάλαι γεωγραφηθέντων* (Βιέννη 1807-8)	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* III/184, 17 Νοεμβρίου 1814 σ. 1837-1839
1815		
Νεόφ. Βάμβα, *Ρητορικὴ* (Παρίσι 1813)	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* II/116, 22 Ἰουλίου 1815, σ. 1159-60
Κ. Οἰκονόμου, *Τέχνης ρητορικῆς βιβλία γ΄* (Βιέννη 1813)	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* II/134, 24 Αὐγούστου 1815, σ. 1327-28
[εἰδήσεις:] Ἀθήνα, Ἑταιρεία τῶν Φιλομούσων — Μόναχο, Athenäum τοῦ Fr. Thiersch	ἀνώνυμος [=G. H. Noehden]	*GgA* III/145, 11 Σεπτεμβρίου 1815, σ. 1433-38
Προκήρυξη τῆς *Κιβωτοῦ* (Κωνσταντινούπολη 1815)		*WALZ* (IB) ἀρ. 48, Δεκέμβριος 1815, σ. 381-384
Δ. Σχινᾶ καὶ Α. Μουστοξύδη, Προαγγελία τῆς *Συλλογῆς Ἑλληνικῶν Ἀνεκδότων*	O. [=B. Kopitar]	*WALZ* (IB) ἀρ. 51, Δεκέμβριος 1815, στ. 411
1816		
Ἰσοκράτους, *Λόγος περὶ ἀντιδόσεως*, ἔκδ. Α. Μουστοξύδη, γερμαν. μετάφραση Orelli (Ζυρίχη 1814)	ἀνώνυμος [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* I/10, 18 Ἰανουαρίου 1816, σ. 94-96
π. *Ἑρμῆς ὁ Λόγιος*	K. [=B. Kopitar]	*WALZ* (IB), ἀρ. 11, Μάρτιος 1816, στ. 85-86
Die Redaktion des Hermes Logios [πρόσκληση γιὰ ἐγγραφὴ συνδρομητῶν]		*WALZ* (IB), ἀρ. 25, Ἰούνιος 1816, στ. 194-195
[ἄρθρο γιὰ τὴ δραστηριότητα τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας· ἀναδημοσιεύεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχη Κύριλλου τοῦ 1814]		*JALZ*, ἀρ. 217. Δεκέμβριος 1816, στ. 331
1817		
Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, ἔκδ. Α. Κοραῆ, τ. Α΄ Παρίσι 1815)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* I/56, 7 Ἀπριλίου 1817, σ. 557-559
Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ, *Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1814)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* II/73, 8 Μαΐου 1814, σ. 727-728
Πλουτάρχου, *Βίοι Παράλληλοι*, ἔκδ. Α. Κοραῆ, τ. Ε΄-ΣΤ΄ (Παρίσι 1813-1814)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* III/142, 6 Σεπτεμβρίου 1817, σ. 1414-1416

ΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ	ΚΡΙΤΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
1818		
Ἱπποκράτους, *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1816)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* II/81-82, 21 Μαΐου 1818, σ. 816
Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ, *Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1814)	S.[=Schneider]	*JALZ* VI/222, Δεκέμβριος 1818, στ. 401-406
1819		
Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, ἔκδ. Α. Κοραῆ, τ. Β΄-Γ΄ (Παρίσι 1816, 1817)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* II/91, 7 Ἰουνίου 1819, σ. 910-912
Μάρκου Ἀντωνίου, *Τὰ εἰς ἑαυτόν*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1816)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* II/98, 19 Ἰουνίου 1819, σ. 983-984
Κ. Οἰκονόμου, *Γραμματικῶν... βιβλία Δ΄*, τ. Α΄ (Βιέννη 1817)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* III/196, 6 Δεκεμβρίου 1819, σ. 1958-1960
1820		
Χρ. Περραιβοῦ, *Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας*, τ. Α΄-Β΄ (Βενετία 1815)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* I/1, 1 Ἰανουαρίου 1820, σ. 6-8
[εἰδήσεις:] Ἰόνιος Ἀκαδημία: διορισμὸς Πολιτη, καθηγητῆ Χημείας		*JALZ* (IB) I/6, Ἰανουάριος 1820, στ. 46
Ἀθ. Χριστόπουλου, *Λυρικά* (Βιέννη 1818)	ἀνώνυμος [=Fr. Bouterweck]	*GgA* II/127, 7 Αὐγούστου 1820, σ. 1270-1272
Κ. Ἀσωπίου, *Μαθήματα Γραικικῆς γλώσσης* (Βενετία 1818)	ἀνώνυμος [=Fr. Bouterweck]	*GgA* III/172, 26 Ὀκτωβρίου 1820, σ. 1718-1719
Θουκυδίδης, ἔκδ. Νεόφυτου Δούκα, τ. Α΄-Ι΄ (Βιέννη 1805-1806)	ἀνώνυμος	*ALZ-H* (EB) IV/143, Δεκέμβριος 1820, στ. 1141-1144
1821		
Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, ἔκδ. Α. Κοραῆ, τ. Δ΄ (Παρίσι 1819)	Rpf. [=F. E. Ruhkopf]	*GgA* I/20, 3 Φεβρουαρίου 1821, σ. 198-200
Νεόφ. Βάμβα, *Στοιχεῖα τῆς Φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς* (Βενετία 1818)	ἀνώνυμος [=Fr. Bouterweck]	*GgA* I/41, 23 Ἰουνίου 1821, σ. 401-404
Στ. Πανταζῆ [=Α. Κοραῆ], *Διατριβὴ Αὐτοσχέδιος... Νόμῳ καλόν* (Λειψία 1819) — Γ. Σακελλαρίου, *Ποιημάτια* (Βιέννη 1817) — Στ. Καραθεοδωρῆ, *Εἰδύλλια* (Τεργέστη 1816)	ἀνώνυμος [=Fr. Bouterweck]	*GgA* II/100, 23 Ἰουνίου 1821, σ. 998-1000

1822

C. Iken, *Hellenion*, τ. Α΄ (Λειψία 1822) — ἀνώνυμος — *ALZ-H* II/139, Ἰούνιος 1822, στ. 235-239

1823

Ἀριστοτέλους, *Πολιτικά*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1821) — M.G. [=K. A. Eichstädt] — *JALZ* (EB) II/80, στ. 249-253

C. Iken, *Provisorische Staatsverfassung von Griechenland* ([Βρέμη] 1822) — ἀνώνυμος — *ALZ-H* II/145, Ἰούνιος 1823, στ. 294-295

C. Iken, *Vom alten und neuen Hellas* (Λειψία 1823)—
J. K. Orelli, *Ἀδαμαντίου Κοραῆ Παραινέσεις* (Ζυρίχη 1823) — ἀνώνυμος — *ALZ-H* II/187, Ἰούλιος 1823, στ. 630-632

C. Iken, *Hellenion*, τ. Α΄ (Λειψία 1822) — ἀνώνυμος [=J. Ch. Fr. Saalfeld] — *GgA* III/199, 13 Δεκεμβρίου 1823, σ. 1988-1992

1824

Μιχ. Μποϊατζῆ, *Neugriechische Sprachlehre* (Βιέννη 1823) — ἀνώνυμος — *ALZ-H* I/12, Ἰανουάριος 1824, στ. 93-94

Ioannides, *Das Mädchen aus Zante* (Bamberg -Wurzburg 1822) — ἀνώνυμος — *ALZ-H* II/152, Ἰούνιος 1824, στ. 379-381

1825

Ἀριστοτέλους, *Πολιτικά*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1821 — ἀνώνυμος [=K.F.Th. Lachmann] — *GgA* III/186, 19 Νοεμβρίου 1825, σ. 1849-1851

1826

C. Iken, *Leukothea*, τ. Α΄-Β΄ (Λειψία 1825) — H.E.A. [=J. H. Busse] — *JALZ* (EB) I/20, στ. 158-160

C. Iken, *Leukothea*, τ. Α΄-Β΄ (Λειψία 1825) — ἀνώνυμος — *ALZ-H* III/301, Δεκέμβριος 1826, στ. 749-752· ἀρ. 302, Δεκέμβριος 1826, στ. 753-758

1827

M. Zallony, *Essai sur les Phanariotes* (Παρίσι 1824) — ἀνώνυμος — *ALZ-H*(EB)IV/37, Ἀπρίλιος 1827, στ. 293-296

1828

Ἀριστοτέλους, *Ἠθικὰ Νικομάχεια*, ἔκδ. Α. Κοραῆ (Παρίσι 1822) — ἀνώνυμος [=K.F.Th. Lachmann] — *GgA* II/129, 11 Αὐγούστου 1828, σ. 1282-1288

J. Rizo - Néroulos, *Cours de littérature grecque moderne* (Γενεύη 1827) — T. [=K. T. Kind] — *JALZ* IV/211, Νοέμβριος 1828, στ. 241-248

C. Iken, *Eunomia: III. Τραγῳδια τῶν νεωτέρων*

ΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ	ΚΡΙΤΙΚΟΙ	ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Ἑλλήνων συλλεχθέντα καὶ μεταφρασθέντα... ὑπὸ Κ. Θ. Κίνδ (Grimma 1827)	T. J. [=K. T. Kind]	*JALZ* (EB) II/80, στ. 249-254
Α. Κοραῆ, *Ἄτακτα*, τ. Α΄ (Παρίσι 1828)	T. [=K. T. Kind]	*JALZ* (EB) II/96, στ.378-379
1829		
J. Rizo-Néroulos, *Cours de littérature grecque moderne* (Γενεύη 1828) — *Histoire moderne de la Grèce* (Παρίσι 1828) — C. Iken, *Eunomia* (1827)	Hn [=A. H. L. Heeren]	*GgA* I/65, 20 Ἀπριλίου 1829, σ. 642-650
1830		
Α. Κάλβου καὶ Ἀθ. Χριστόπουλου, *Λυρικὰ μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως* (Παρίσι 1826)	L. V. [=G. V. Lüdemann]	*JALZ* (EB) I/46, στ. 361-365
Α. Κοραῆς, *Ἄτακτα*, τ. Α΄ (Παρίσι 1828)	K. O. M. [=K.O. Müller]	*GgA* III/140, 4 Σεπτεμβρίου 1830, σ. 1385-1396.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ

Στὰ βιογραφικὰ σημειώματα ποὺ ἀκολουθοῦν περιλαμβάνονται στοιχεῖα ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀρθρογραφικὴ δραστηριότητα καὶ τὴ σχέση μὲ τὴν νεοελληνικὴ γραμματεία, ὅπου αὐτὴ εἶναι γνωστή, τῶν κριτικῶν τῶν περιοδικῶν *Göttingische gelehrte Anzeigen* καὶ *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung*. Τὰ σημειώματα εἶναι καταταγμένα κατὰ περιοδικό, ἀλφαβητικά.

Γιὰ τὴ σύνταξή τους χρησιμοποιήθηκε ἡ ἀκόλουθη βιβλιογραφία:

ADB: Allgemeine Deutsche Biographie, 56 τόμοι, Λειψία 1875-1912.

DBA: Deutsches Biographisches Archiv (σὲ microfiche) μὲ εὑρετήριο, Deutscher Biographischer Index, 4 τόμοι, ἐκδ. Willi Corzny, K. G. Saur, Μόναχο - Λονδίνο - Ν. Ὑόρκη - Ὀξφόρδη -Παρίσι 1986.

Κοντιάδη: Ἑλένη Κοντιάδη, «Γερμανικὲς ἐπιδράσεις στὴν ἑλληνικὴ παιδεία. Ἕνα κεφάλαιο: Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος», *Ὁ Ἐρανιστής*, 15 (1978-1979), 154-181.

NDB: Neue Deutsche Biographie, τόμοι 1-14 (μέχρι καί Loc), Λειψία 1953-1985.

ÖBL: Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815-1950, τόμοι 1-8 (μέχρι καί Matej), Graz-Köln 1957-1983.

Oppermann: Heinrich Albert Oppermann, *Die Göttinger gelehrten Anzeigen während einer hundert-jährigen Wirksamkeit für Philosophie, schöne Literatur, Politik und Geschichte*, Ἀννόβερο 1844.

Wurzbach: Constant von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, 60 τόμοι, Βιέννη 1856-1891.

Βλ. ἐπίσης καὶ τὴ βιβλιογραφία στὶς ὑποσημειώσεις τῆς ἐργασίας.

Göttingische gelehrte Anzeigen

Bouterwe(c)k, Friedrich (1766-1828)

Λογοτέχνης καὶ φιλόσοφος, ἀπὸ τοὺς ἐκλαϊκευτὲς τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας. Ἀπὸ τὸ 1802 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας στὸ Göttingen. Εἶχε φιλικές σχέσεις μὲ τὸν K. Ἀσώπιο, φοιτητὴ στὸ Göttingen ἀπὸ τὸ 1818 ὡς τὸ 1821, καὶ ἔγραψε τὴ βιβλιοκρισία γιὰ τὰ *Μαθήματα τῆς γραικικῆς γλώσσης*.

ADB, 3, 213-216, Oppermann, Heyne's Redaktion, κυρίως τά κεφάλαια Philosophie, 32 κ.ἑ. καί Schöne Literatur, 76 κ.ἑ. Γιὰ τὴ σχέση Ἀσωπίου - Bouterwe(c)k βλ. Κοντιάδη, 156-161, 171-176, ὅπου δημοσιεύονται ἐπιστολές τοῦ Bouterweck πρὸς τὸν Ἀσώπιο.

Heeren, Arnold Hermann Ludwig (1760-1842)

Φιλόλογος καὶ ἱστορικός, μαθητὴς (καὶ ἀργότερα γαμπρὸς) τοῦ Heyne (βλ. πιὸ κάτω). Ἀπὸ τὸ 1787 ἔκτακτος καὶ τὸ 1794 τακτικὸς καθηγητὴς στὸ Göttingen. Ἀρχισυντάκτης τοῦ *GgA* ἀπὸ τὸ 1827 μέχρι τὸν θάνατό του.

ADB, 11, 244-246, *NDB*, 8, 195-196, Oppermann, Heerens und Benekes Redaktion, 238 κ.ἑ.

Heyne, Cristian Gottiob (1729-1812)

Φιλόλογος, ἀπὸ τὸ 1763 καθηγητὴς τῆς ρητορικῆς καὶ διευθυντὴς τοῦ φιλολογικοῦ σεμιναρίου στὸ Göttingen. Ἀρχιβιβλιοθηκάριος, τακτικὸ μέλος τῆς Societät der Wissenschaften τοῦ Göttingen, ἀπὸ τὸ 1770 μέχρι τὸν θάνατό του ἀρχισυντάκτης τοῦ *GgA*, στὸ ὁποῖο ἔγραψε χιλιάδες βιβλιοκρισίες.

ADB, 12, 375-378, *NDB*, 9, 93-95, Oppermann, Heyne's Redaktion, 24 κ.ἑ.

Lachmann, Karl Friedrich Theodor (1800-1820)

Καθηγητὴς τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν στὸ γυμνάσιο τοῦ Göttingen καὶ βοηθὸς στὴν πανεπιστημιακὴ βιβλιοθήκη.

ADB, 17, 469.

Müller, Karl Ottfried (1797-1840)

Κλασικὸς φιλόλογος, ἀπὸ τὸ 1819 καθηγητὴς στὸ Göttingen. Ἄρχισε νὰ συνεργάζεται μὲ τὸ *GgA* τό 1821. Εἶχε φιλικὲς σχέσεις μὲ τὸν K. Ἀσώπιο (βλ. καὶ Bouterweck). Ταξίδεψε στὴν Ἑλλάδα τὸ 1839, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1840 στὴν Ἀθήνα.

ADB, 22, 656-667, Oppermann, 224, Κοντιάδη, 162-163.

Noehden, Georg Heinrich (1700-1826)

Φιλόλογος καί ἱστορικός. Σπούδασε στὸ Göttingen. Ἔζησε μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς τους στὴν Ἀγγλία καὶ ὑπῆρξε ἐπόπτης στὸ *British Museum*. Τὸ 1814 ἔκανε ἕνα μεγάλο ταξίδι στὴν Κεντρική Εὐρώπη καὶ πέρασε καὶ ἀπὸ τὴν Βιέννη, ὅπου πιθανὸν συνέλεξε καὶ τὶς πληροφορίες γιὰ τὸ ἄρθρο του *Athen.*

DBA, 903, 35-51.

Ruhkopf, Friedrich Ernst (1760-1821)

Κλασικὸς φιλόλογος, ἐκδότης ἔργων τοῦ Σενέκα καὶ ἑνὸς *Corpus historicorum latinorum*, ἀπὸ τὸ 1815 διευθυντὴς τοῦ Λυκείου στὸ Ἀννόβερο καὶ ἀπὸ τὸ 1818 ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Societät der Wissenschaften τοῦ Göttingen.

Τὰ πιὸ λεπτομερῆ στοιχεῖα στὸ Hamberger - Meusel, *Das gelehrte Teutschland, 6 (1798), 482-483, 10 (1803), 526, 15 (1811), 235 καί 19 (1824), 474-475. Βλ. καί DBA*, 1066, 268.

Saalfeld, Jakob Christoph Friedrich (1785-1834)

Φιλόλογος καὶ ἱστορικός, ἀπὸ τὸ 1811 καθηγητὴς στὸ Göttingen. Τακτικὸς συνεργάτης τοῦ *GgA*, ἰδιαίτερα στὴν περίοδο 1813-1827.

ADB, 30, 102-103, Oppermann, 229.

Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung

[Ἐπειδὴ ὁ Bulling, *Die Rezestenten*, παραθέτει μόνο τὰ ἐπίθετα τῶν συνεργατῶν, ἡ ταύτιση δὲν εἶναι σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις ἀπόλυτα βέβαιη].

Bekker, Immanuel (1785-1871)

Κλασικὸς φιλόλογος, μαθητὴς τοῦ Wolf, ἀπὸ τὸ 1810 καθηγητὴς στὸ Βερολίνο καὶ ἀπὸ τὸ 1815 μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἐκδότης πολλῶν κλασικῶν κειμένων καὶ συνεκδότης τοῦ *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*. Τακτικὸς συνεργάτης τοῦ *JALZ*.

ADB, 2, 300-303.

Busse, Johan Heinrich (1763-1835)

Θεολόγος, καθηγητὴς τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καί λατινικῶν ἀπὸ τὸ 1785 καὶ ἀργότερα διευθυντὴς (Rektor) στὸ ἀκαδημαϊκὸ γυμνάσιο τῆς Πετρούπολης. Ἀπὸ τὸ 1788 βιβλιο-

θηκάριος τῆς 'Ακαδημίας τῶν 'Επιστημῶν. 'Απομακρύνθηκε ἀπὸ τὴ θέση του τὸ 1819 ἐξαιτίας διαμαχῶν στὴν εὐαγγελικὴ ἐκκλησία καὶ ἐπέστρεψε στὴ Γερμανία, ὅπου συνεργάστηκε μὲ πολλὰ κριτικὰ περιοδικά, κυρίως τὸ *JALZ*.

DBA, 171, 221-229.

Dobrovský, Josef (1753-1829)

Τσέχος ἱστορικὸς καὶ γλωσσολόγος, ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν παλαιοσλαβικὴ φιλολογία (*Institutiones linguae slavici dialecti veteris*, Βιέννη 1822). Τὰ ἔργα του *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*, Βιέννη 1792, καὶ *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache*, Βιέννη 1809, ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα συστηματικὰ ἔργα γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴ γραμματικὴ τῆς τσέχικης γλώσσας καὶ τὴν τσέχικη λογοτεχνία. 'Από τοὺς μαθητές του τὴ στενότερη σχέση μαζί του εἶχε ὁ Kopitar, ποὺ θεωρεῖται ὁ διάμεσος μεταξὺ τσέχων καί νοτιοσλάβων λογίων. 'Η ἀλληλογραφία τοῦ Dobrovský μὲ τοὺς Adelung, Grimm, Kopitar κ.ἄ. ἀποτελεῖ σημαντικὴ πηγὴ γιὰ τὴ διακίνηση τῶν ἰδεῶν στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη.

ÖBL, 1, 189-190, Wurzbach, 3, 334-339, Hafner, *Geschichte*, 28. Γιὰ τὴ σχέση Dobrovský -Kopitar βλ. Pogačnik, *Bartholomäus Kopitar*, passim.

Eichstädt, Karl Abraham (1772-1848)

'Από τοὺς ἱδρυτὲς τοῦ *JALZ* μὲ ἀριθμὸ 2 στὸν κατάλογο συνεργατῶν μετὰ τὸν Goethe. Τακτικὸς καθηγητὴς στὴν 'Ιένα ἀπὸ τὸ 1797, ἀρχικὰ συνεργάτης τοῦ *ALZ* (Halle). Μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ ἐκδότη τοῦ ALZ Schütz τὸ 1803 γιὰ τὴν Halle ἔγινε καθηγητὴς τῆς Ρητορικῆς καὶ Ποιητικῆς. 'Από τὸ 1804 ἀρχιβιβλιοθηκάριος καὶ ἀπὸ τὸ 1817 διευθυντὴς τοῦ φιλολογικοῦ σεμιναρίου.

ADB, 5, 742-743, Bulling, *Die Rezenstenten*, I, 18-24.

Kind, Karl Theodor (1799-1868)

Νομικός, γνωστὸς κυρίως ἀπὸ τὴ μετάφραση ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τὴ διάδοση τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας καὶ γραμματείας στὴ Γερμανία. 'Η πρώτη του συλλογὴ ἐκδόθηκε ὡς τρίτος τόμος τῆς *Εὐνομίας* τοῦ Iken, Λειψία 1827. Ἄλλα ἔργα: *Neugriechische Poesien*, Λειψία 1833, *Neugriechische Chrestomathie*, Λειψία 1835, *Handwörterbuch der neugriechischen und deutschen Sprache*, Λειψία 1841, κ.ἄ.

ADB, 15, 744-745, Ibrovac, *Claude Fauriel*, κυρίως 211-213 καί passim.

Lüdemann, Georg Wilhelm von (1796-1863))

Συγγραφέας, ἔγραψε ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση καὶ ἐγχειρίδια νεοελληνικῆς γλώσσας. *Der Suliotenkrieg neben den darauf bezüglichen Volksgesängen. Ein Beitrag zur Geschichte des griechischen Freiheitskampfes*, Λειψία 1825· *Lehrbuch der neugriechischen Sprache*, Λειψία 1826 (μτφρ. ἀπό τό γαλλικό τοῦ J. David)· *Andruzzos der Livadier. Historischer Roman*, Λειψία 1826 (;1827).

DBA, 788, 87-90.

Noeldeke, Georg Justus Friedrich (1768-1843)

Γιατρὸς μὲ μεγάλη συγγραφικὴ δραστηριότητα στὸν ἰατρικό, λογοτεχνικὸ καὶ ἱστορικὸ τομέα.

ADB, 23, 759.

[Ὁ Bulling, *Die Rezensenten*, ἀποδίδει τὰ ἄρθρα μὲ τὶς ὑπογραφὲς S., S.P.F., S.R.R., στὸν Schneider, ἀριθμὸς καταλόγου συνεργατῶν 631. Στὸ χρονικὸ πλαίσιο ἀνταποκρίνονται δύο πρόσωπα· ἀκολουθοῦν βιογραφικὰ καὶ τῶν δύο].

Schneider, Karl Ernst Christoph (1786-1856)

Θεολόγος καὶ φιλόλογος, ἐκδότης τοῦ Αἰσώπου, καθηγητὴς ἀπὸ τὸ 1818 στὸ Breslau.

ADB, 32, 133-1

Schneider, Johann Gottlob (1750-1822)

Κλασικὸς φιλόλογος, γνωστὸς κυρίως ἀπὸ τὸ λεξικό του τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ποὺ ἀποτέλεσε τὴ βάση τῶν μεταγενέστερων λεξικῶν καί τοῦ λεξικοῦ τοῦ Γαζῆ. Εἶχε περιορισμένη ἀκαδημαϊκὴ δραστηριότητα, ἀπὸ τὸ 1814 διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Breslau.

ADB, 32, 125-127.

Weiske, Benjamin Gotthold (1783-1836)

Φιλόλογος, καθηγητὴς ἀπὸ τὸ 1809 τοῦ σχολείου στὸ Meissen καὶ ἀπὸ τὸ 1819 τοῦ Πανεπιστημίου στὴ Λειψία, μὲ περιορισμένο συγγραφικὸ ἔργο. (Ὁ πατέρας του Benjamin Weiske (1748-1809), ἐπίσης φιλόλογος, ἰδιώτευε λόγω ἀσθενείας ἀπὸ τὸ 1804· πρόκειται δηλαδὴ ἐδῶ μᾶλλον γιὰ τὸν γιό του).

ADB, 41, 550-551.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1

Νικόλαος Λογάδης πρὸς Ἄνθιμο Γαζῆ
10 Φεβρουαρίου 1801

KorrespondenzNachrichten.

Nicolaus Logadis, Professor der Mathematik zu Konstantinopel, für die Griechen, schrieb meinem lieben Griechischen Freunde Anthimus Gazi, Pfarrer bei der nichtunirten Griechischen Kapelle im Steierhofe, zu Wien, aus Konstantinopel unterm 10. Febr. 1801, alten Styls, unter andern Folgendes: »προσκυνῶ τὸν κύριον Ἄλτερ, καὶ εὐχαριστῶ αὐτῷ καὶ τῆς εὐνοίας καὶ τῆς τιμῆς ἕνεκα· εἰπὲ αὐτῷ ὡς ἐκ μεροῦς μου

»Ἄλτερε, ἀρχαίων μελέτωρ, περὶ σεῖο μελήσει
Ἄλλοις, τοῖς νεότης ἀρχαϊσμοῦ προφέρει.«

Logadis braucht ein WortSpiel, und giebt mir das schöne Appositum ἀρχαίων μελέτωρ. Das dankbare Ausland scheint allerdings dieses mein litterarisches Verdienst anzuerkennen. Couveniunt rebus nomina saepe suis. Dass ich mich für alte Monumente ungemein interessire, hat schon A.. J., Silvestre de Sacy in seiner trefflichen Recension meiner Philologisch-Kritischen Miscellaneen im Magasin Encyclopédique, Tom. VI, Fol. Ff. p. 458 gesagt. »Il est sans doute fâcheux de ne pouvoir pas apprendre à M. Alter, et à tous ceux qui s' intéressent, comme lui, à la conservation des monumens de la littérature etc.« — Ich fahre nun in der Mittheilung der litterarischen Nachrichten fort: Ὁ κὺρ ὁ Ἀθανάσιος Πάριος οὐδέν μοι ἕτερον ἀπεκρίθη, εἰ μὴ τὰ ἑξῆς· περὶ δὲ ὧν ὁ προφέσσωρ (ich fragte nämlich durch Anthimus an, ob auf dem Berge Athos Griechische HandSchriften mit Origenischen Zeichen, und ob Georgianische biblische HandSchriften dort vorhanden wären) ἀπὸ τοῦ ὄρους ποθεῖ μαθεῖν, γράψω πάντως τῷ κὺρ Νικοδήμῳ ἵνα ἐρευνήσῃ· ὅμως ἐγὼ ἐντεῦθεν ἀποκρίνομαι, ὅτι οὐδὲν ἐκεῖ τοιοῦτον εὑρήσει. (Man vergl. meine Schrift Ueber Georgianische Litteratur. S. 25.) Γεωργιανικὰ δὲ ἴσως εὑρεθήσονται ἐν τῇ τῶν Ἰβηριτῶν, ἐπειδὴ Ἴβηρες (γεωργιάνοι) ἐκεῖ τὸ πάλαι κατῴκουν· ἀλλὰ εἰ ἂν ὦσι, μόνον ἐκκλησιαστικά, ἤτοι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν συντείνοντα.« Logadis ertheilt dem Anthimus von diesem Nikodemus folgende schätzbare Nachrichten in einer Note: ὁ κὺρ Νικόδημος ἀνὴρ φιλολογώτατος ἐφυσιάζων εἰς τὸν Ἄθωνα, ὁ ἐκδοτὴς τοῦ ἐξομολογηταρίου, τοῦ θεοτοκαρίου, τοῦ ἀοράτου πολέμου, τοῦ νομικοῦ, τῆς θύρας τῆς μετανοίας, καὶ ἄλλων βιβλίων, ὁποῦ δὲν τὰ ἐνθυμοῦμαι· εἰς αὐτὸν ἔγραφον τῷ κὺρ Ἀθανασίῳ νὰ γράψῃ, καὶ μὲ ὑπόσχεται ἐνταῦθα. Diese 5 Werke des Nikodemus, ἐξομολογητάριον, θεοτοκάριον, ὁ ἀόρατος πόλεμος, τὸ νομικόν, ἡ θύρα τῆς μετανοίας sind mir nie vorgekommen. Logadis giebt ferner Nachricht von seinem vollendeten und verschönerten Werke δοκίμιον τῆς νέας ποιητικῆς, eine Probe der neuen Poesie, welche zu Wien gedruckt werden soll, und äussert sich darüber so: »Τὸ δοκίμιον τῆς νέας ποιητικῆς περαιωθὲν σὺν θεῷ καὶ καλλωπισθέν, ὡς ἀνήκει, θέλει τῇ σταλθῇ ἀμέσως· διότι κατὰ τὸ παρὸν ἐκ διαλειμμάτων εἰς αὐτὸ καταγίνομαι, ὡς μὴ εὐχαιρῶν ἀρκετά.« Logadis schreibt weiter: Τὸ βιβλίον, ὁποῦ ἔχει τὰ σημεῖα τὸ κρατῶ ἕως

δευτέραν της ἀπόκρισιν· διότι ὄντες ἐοὼ κάπιοι περιηγηταὶ Ἄγγλοι τὸ εἶδαν καὶ τὸ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν κεκτημένον διὰ νὰ τὸ ἀγοράσωσι· πλὴν διὰ χατιρίμου τὸ ἀφίνει ἀκόμι. Vermuthlich wird dieses seltene Mskpt, welches reisende Engländer, die es bei dem Besitzer gesehen haben, gern gekauft hätten, nach Wien kommen. Ich habe dem HofRath Eichhorn, unterm. 10. December 1800, eine Anzeige von dieser seltenen biblischen HandSchrift geschickt. Περὶ δὲ τῆς χειρογράφου ἀποκαλύψεως εὐθύς, ὁποῦ ἀνέβω εἰς τὸ χωρίον θέλω ἐρωτήσω κάποῖον μοναχὸν λογιώτατον ὁποῦ διέτριψεν εἰς τὸ ἐκεῖ μοναστήριον, καὶ εἴτι μάθω εὐθύς σας τὸ σημειῶ εἰς ἓν ἔχω ὀρ στὸν χαρτάκι καὶ ἴσως προφθάσει τὴν πόσταν. Die genauere Anzeige der Griechischen HandSchrift von der Apokalypsis wird jedem biblischen Litterator sehr angenehm sein. — Nikolaus Logadis ist übrigens zu Konstantinopel geboren und 35 Jahr alt. Nikodemus ist auf der Insel Naxos geboren und 64 Jahr alt.

Wien, am 21. März 1801. *F. K. Alter.*

Allgemeiner Litterarischer Anzeiger, 55, 10 Ἀπριλίου 1801, στ. 513-515.

2

Νικόλαος Λογάδης πρὸς Ἄνθιμο Γαζῆ
23 Ἰουλίου 1801

Aus einem Briefe des Professors Nicolaus Logadis, an den Archimandriten Anthimus Gazi.

Constantinopel, am 23. July 1801.

»Ἔλαβον ἀπόκρισιν Πάτμοθεν ἀπὸ κάποιον Ἰάκωβον, τὸν ὁποῖον ὑποχρέωσα ἔκ τοτε νὰ ἐρευνήσῃ περὶ τῆς ἀποκαλυψεως (ich liess ihn nämlich durch den Anthimus Gazi um die Auffindung der eigenhändig vom heil. Johannes geschriebenen Apokalypsis, welche zu Pathmos in einem Kloster existiren soll, ersuchen), καὶ ὁ ὁποῖος μοι ἀπεκρίθη, ὅτι παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἑτέρους δύω, καὶ ἠρεύνησαν ἀκριβῶς, ἀλλ' ἐστάθη ὁ κόπος τοῦ μάταιος. (Leider ist nichts gefunden worden.) Κατὰ τὴν εἰκασείαν τοῦ μου Ἄλτερ (ich liess ihm meine Vermuthung anzeigen, dass auch Griechische Codd. von d. LXX ptuaginta mit Origenischen Zeichen zu Pathmos vielleicht existiren dürften) πᾶς τις εἰκάζει, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἦτον ἐκεῖ τοιαῦτα χειρόγρα φα. ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι τοῦ μοναστηρίου οἰκήτορες ἄνθρωποι χωρὶς πνεύματα φωτισμένα, ἴσως καὶ νὰ τὰ ἐμεταχειρείσθησαν εἰς τὰς πλέον εὐτελεστέρας ὑπηρεσίας των. ἐνδέχεται καὶ οἱ λησταὶ τῆς ἑλλάδος, οἱ περιηγηταὶ φραγγευρωπαῖοι, νὰ τὰ ἐσήκωσαν.« Wenn Letzteres, die Wegschleppung Griechischer Mskpte, von Europäischen Reisenden geschehen wäre, so hätte die biblische Kritik doch noch eine Ausbeute zu erwarten.

In demselben Briefe zeigt Nicolaus Logadis noch an, dass ein Grieche zu Konstantinopel die Schrift des Justus Lipsius de constantia, περὶ εὐσταθείας, ohne Anzeige des Uebersetzers besitze; er wünscht diese schöne Schrift von neuem auflegen zu lassen. Welcher Litterator kann über diese Griechische Uebersetzung des Justus Lipsius nähere Auskunft ertheilen?

Allgemeiner Litterarischer Anzeiger, 144, 21 Σεπτεμβρίου 1801, στ. 1379.

3

'Αδαμάντιος Κοραῆς πρὸς Ἄνθιμο Γαζῆ
20 Αὐγούστου 1801

Der berühmte Gräcist Coray, welcher eine sehr schöne Ausgabe des Hippocrates, Griechisch mit der Französichen Uebersetzung, zu Paris 1800. 8. in II Bänden heraus gegeben hat, deren erster das Griechische, welches er mit zwei Pariser HandSchriften verglichen hat, mit der Französischen Uebersetzung, und der zweite schätzbare Noten enthält, schrieb an Anthimus Gazi, aus Paris, vom 20. August 1801: »Καὶ ἐγὼ πολλὰ ἐπεθύμουν τὴν δίγλωττον ἔκδοσιν τοῦ Στράβωνος. 'Αλλ' ἡ τοιαύτη ἔκδοσις ἔχει χρείαν καὶ πόνοῦ καὶ χρόνου μακροτέρου παρὰ τὴν ἁπλῆν μετάφρασιν, ἥτις καὶ καθ' αὐτὴν εἶναι ἔργον πολλῆς καὶ ἐπιπόνου σκέψεως, καὶ διὰ τὰ συχνὰ γράφικα ἁμαρτήματα, αἴτια ἀσαφείας εἰς πολλοὺς τόπους, καὶ διὰ τὰς σημειώσεις, τῶν ὁποίων καὶ αὐτοὶ πολλάκις οἱ σαφεῖς τόποι χρείαν ἔχουσι, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ἡ πρὸς τὰς παρατηρήσεις τῶν νεωτέρων σχέσις αὐτῶν. Ὅθεν ἀνάγκη εἶναι κατὰ τὸ παρὸν νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν μετάφρασιν, καὶ μάλιστ' ἐπειδὴ ταύτην μόνην ζητοῦσιν οἱ κρατοῦντες. 'Ολίγον φροντίζουσιν οἱ Γάλλοι περὶ τῆς γλώσσης τῶν θεῶν.

Allgemeiner Litterarischer Anzeiger, 169, 5 Νοεμβρίου 1801, στ. 1628.

4

Νικόλαος Λογάδης πρὸς Ἄνθιμο Γαζῆ
28 'Απριλίου 1802

H. Nicolaus Logadis, griechischer Lehrer der Mathematik zu Constantinopel, schrieb von daher unterm 28sten April d. I. dem griechischen Pfarrer zu Wien H. Anthimus Gazi: »μοι γράφει ἕνας φίλος ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ὅτι οἱ Ἄγγλοι κάμνουν μεγάλα δι' ἀδείας τῆς Πόρτας ἀνακαλύμματα. Εὗρον τεθαμμένον εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς ἓν ἄγαλμα μιᾶς γυναικός, ἀντικρὺ τῆς ὁποίας ἕνα γαείδαρον μ' ὅλα τὰ ἐργαλειά του τόσον ζώντανα ὅπου τοὺς πάντας ἐξέπληξεν. Εὗρον τὸ φανάρι ἢ τὸ λυχνάρι τοῦ Δημοσθένους. Καὶ εἰς τὴν 'Ελευσῖνα ἐξέσκαψαν τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Δήμητρας, τὸ ὁποῖον διὰ τὸ εἶναι ὑπερμέγεθες πάσχουν νὰ τὸ διαχωρήσωσιν εἰς δύω διὰ νὰ ἐμπορήσουν τοιουτοτρόπως νὰ τὸ σηκώσωσιν. Ὅλα τὰ ἐρίπια καὶ τὰ πεσμένα τείχη τῆς πόλεως τὰ γεωρυχοῦσι, καὶ εἶδεν ὁ ἥλιος πράγματα ἀξιολογώτατα.«

Annalen der Literatur und Kunst, IB 6, Μάιος 1802, στ. 46.

5

Νεκρολογία Μανουὴλ Τενέδιου
† 15 Ἰουνίου 1802

Necrolog.

Den 15ten Iuny 1802, starb zu Wien am Nervenfieber Emanuel Sares, Medicinae Candidatus, alt 24 Iahr. Emanuel Sares wurde geboren zu Tenedos. Nicht, wie Hr. Prof. Alter sagt, im Octoberstück 1800 des allgemeinen lit. Anz. N. 165. S. 1624. »Manuel Tenedius aus Sera.« Μανουὴλ Σ. Τενεδίου διατριβὴ εἰς Θουκιδίδην καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἱστορίας ἐπιτομή. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας παρὰ τῷ Φράντζ Ἀντωνίῳ Σχραὶμβλ 1799. 8. 101 S. Dieser in gelehrtgriechischer Sprache geschriebene Commentar über Thucydides und seine Geschichte, enthält die treflichsten Anmerkungen, die von einer seltenen Bekanntschaft mit Classikern zeugen. Dieser für die griechische Literatur zu früh verstorbene Gelehrte hinterliess einige Handschriften, die im Druck erscheinen werden. Ἱστορία περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ φωτός, historia de effectibus lucis. Χυμικὴ φιλοσοφία ἢ στοιχειώδεις ἀλήθειαι τῆς νεωτέρας χυμικῆς νεωτέρᾳ τινὶ μεθόδῳ τεταγμέναι ὑπὸ Α. Φ. Φουρκροά, ἰατροῦ καὶ διδασκάλου τῆς χυμικῆς ἐν παρισίοις. Chymica Philosophia seu elementares veritates neotericae Chymiae nova methodo ordinatae ab A. I. Fourcroy, Medico et Chymiae professori Parisiis. Zu einem dritten Werke, über griechische Alterthümer, und über die Feste der Griechen, ἑορτολόγιον, hat er nur einige Materialien hinterlassen.

Annalen der Literatur und Kunst, IB 14, Ἀπρίλιος 1803, στ. 91.

6

Νικόλαος Λογάδης πρὸς Ἄνθιμο Γαζῆ
Ἰανουάριος 1803

Aus Constantinopel von Hrn. Nicolaus Logadis an Hrn Anthimus Gazi, geschrieben in Januar, und bekommen den 10. Februar alten Stils.

«Τὴν τυπογραφίαν μας τὴν εἶχον κλεισμένην πρὸς καιρὸν οἱ ἐπίτροποι καὶ τώρα πάλιν τὴν ἄνοιξαν· πολλὰ μελετοῦν διὰ τὴν βελτίωσίν της, μὰ νὰ ἰδοῦμεν. — Περὶ τῆς τοῦ ὄρους σχολῆς ἔγινε μελέτη τοῖς προύχουσιν, ἄλλ' ἀκόμι δὲν ἦλθεν εἰς τέλος τὸ πρᾶγμα, κατὰ τοὺς μεγάλους στοχασμούς, ὁποῦ αὐτοὶ ἐσχημάτησαν. ὅθεν δὲ κατὰ τὸ παρὸν ἐδιώρισαν ἕνα κἀποῖον Ἀθανάσιον, διὰ νὰ παραδίδῃ τὰ μαθηματικὰ μόνον, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπαγγέλεται, καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἠμπορεῖ νὰ τὸ καταφέρῃ· ἠξεύρω τὸν ἄνδρα. εἶναι τῆς Πίζας μαθητής, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν φέρεται νὰ εἶναι καθόλον ἀμύητος· ἡ ἐκκλησία εἶναι ἐν βαθείᾳ εἰρήνῃ, πρὸς τὸ παρόν.»

Annalen der Literatur und Kunst, IB 15, Μάιος 1803, στ. 120.